

ნაწილი პირველი

1

დიდ ხანს ბატონობდა ეს აზრი, თათქოს ხალხთა ეროვნული ფორმაცია იყო ახალი დროის საქმე. ეს ყალბი შეხედულება გამომდინარეობდა ორი შეცდომითგან: პირველი: მიზნები იყო თვით შესწავლის მეთოდის სიმცდარე, მეორე ის ფაქტი, რომ ჯერ კიდევ საფუძვლიანად არ იყო შესწავლილი ადრინდელი ცივილიზაციები და ისტორიები. დღეს ყველასათვის ნათელი შეიქმნა, რომ ერთა ფორმაცია არ ყოფილა საქმე ახალი დროისა და ევროპის ხალხთა. არამედ მას ჰქონია ადგილი ძალიან შორეულ წარსულშიც. მათგან დღესაც მოიპოვებიან ნაშთები, რომელთაც კიდევ არ დაუკარგავთ ერის სახე.

სხვანაირად გაუგებარიც იქნებოდა ადრინდელ ცივილიზაციათა არსებობა. კაცობრიობის ცივილიზაცია, პროგრესი მარტო მატერიალურ ძალთა განვითარებაში არ გამოიხატება. ის არ ნიშნავს მარტო ტექნიკისა და ინდუსტრიის განვითარებას. რომელიმე მესოპოტამიაში აღმოჩენილი ქოთნის ნატეხებით არ იწურება სუმერთა და საერთოდ იმდროინდელი ცივილიზაციის შინაარსი. ცივილიზაცია არის მთლიანად აღებული, ჯამი ადამიანის შენოქმედებისა. და მისი პირველი ნიშანი არის სწორედ ადამიანის სოციალური პროგრესი. ამიტომ, იქ სადაც შექმნილა ისეთი დონე განვითარებული ცხოვრებისა, რომელსაც ჩვენ ცივილიზაციას ვუწოდებთ, ცხადია, სოციალურ ცხოვრებას უნდა მიეღო გარკვეული სახე.

რომ ჩვენთვის ნათელი გახდეს სახე სოციალური ფორმაციებისა ადრინდელ ხალხთა წიადში, საჭიროა ოდნავ ციას. გადავხედოთ იმ გზებს, რის გავლაც დასჭირდა ადამიანს, გადავავლოთ საერთოდ კაცობრიობის ევოლუცი-

მიანთა მოდგმას, რომ მისუღიყო ეროვნულ ფორმაცი-
ამდე, რა უწყობდა და რა უშლიდა ხელს ამ ევოლიუცი-
ის და საერთოდ განვითარებას რომელ სტადიაში იქმნე-
ბა ასეთი ორგანიზაცია. ასევე მოკლედ შევხებით ერის
გენეზისს, მის მთავარ დანახასიათებელ თვისებებსა და
მის განმტკიცებას საერთოდ. ამ მოვლენათა გათვალის-
წინება გაგვიადვილებს ქართული მოდგმის ევოლიუციის
გაგებას, მისი ეროვნული ფორმაციის შესწავლასა და
დაფასებას.

2

საზოგადოების გენეზისი იმყოფება ძალიან შორეულ
წარსულში. მისი შესწავლა დღეს შეიძლება მხოლოდ
შედარებითი მეთოდით. რატომ? მეცნიერებისათვის ის
ჯერ ხელნუწვდომელია. დაკვირვება დაწინაურებულ
საზოგადოებათა და მათი შედარება ჩამორჩენილ, ველ-
ურ ტომთა ცხოვრებასთან, მოგვცენს საშუალებას ზო-
გიერთი წარმოდგენა ვიქონიოთ საზოგადოების გენეზის-
სა და მის აღზრდიელ ევოლიუციაზედ.

დღევანდელმა ადამიანმა ძალიან შორეულ წარსულში
გაიარა ის სტადია სოციალურა ცხოვრებისა, რომელზე-
დაც სდგანან დღევანდელი ველურები.

უკანასკნელთა ცხოვრებას შემოუნახავეს ისეთი ხასია-
თებიც, რაც დანახასიათებელია ცხოველთა სამეფოსი.

ერთ ხანა ფიქრობდენ, რომ ცხოველთა სამეფოში ევო-
ლიუცია შეჩერებული იყო. დღეს კი ჰგონიათ, რომ ერთ-
გვარ ევოლიუციას აქაც ჰქონია ადგილი. ხოლო ის ისე
ნდობა, რომ ადამიანის დაკვირვების გარეშე რჩება. ის
შეუმჩნეველია მრავალ თაობათა სიცოცხლის მანძილზე-
დაც. იგივე ითქმის დღევანდელ ველურებზედ.

ძალიან შორს არ არის ის დრო, როდესაც ჩვენ წინა-
პართა ცხოვრებაშიც ევოლიუცია იყო ნული და შეუმჩ-
ნეველი. მაგ. ძველი ეგვიპტის ცხოვრება სამი ათასი წლის
მანძილზედ, ჩვენთვის შეუმჩნეველი სიძინჯით მიდიოდა
წინ. მაშინ, როდესაც ჩვენს დროს ის ასე სწრაფია, რომ

საგრძნობი შედეგები შესამჩნევი ხდება ერთი თაობისათვისაც.

მას შემდეგ, რაც ადამიანი ბუნებამ შეაიარაღა გონებით, მას წინ აღაჩაფერი გადალობებია. ტექნიკისა და ინდუსტრიის განვითარებამ კი შექმნა ის სიჩქარე, რომლის მოწმენიც ვართ დღეს.

თუ ადამიანს რამდენიმე ასეული ათასი წელიწადი დასჭირდა იმისთვის, რომ გაუთავლელი ქვის იარაღი გაეუმჯობესებინა, სამაგიეროდ ლათონების გამოყენებამდე მან მიაღწია ათეული ათასი წლების მანძილზედ. თანამედროვე ტექნიკის განვითარება და ატომური ენერგიის გამოყენების პერსპექტივა იძლევა ნიშნებს, ჩვენი გონებისათვის წარმოუდგენელი სისწრაფით წინსვლისა.

ამ პრინციპის თანახმად, რეტროსპექტიული გადახედვა საკითხისა ნებაა გვაძლევს ადამიანი თავის პირველ ცხოველურ ყოფაში, წარმოედგინოთ რამდენიმე მილიონი წლის უწინ. დღევანდელი უმაღლესად განვითარებული ცხოველი უკვე სდგას ბიოლოგიისა და სოცოლოგიის მიჯნაზედ. ამ ასაკში ადამიანიც მსგავს ყოფაში უნდა ყოფილიყო.

გამოსარკვევია, ადამიანის შემდეგი განვითარება, ანალოგიური იყო ცხოველთა სამეფოსა, თუ მის ცხოვრებაში მოხდა რაღაც ახალი, რომელმაც ის განოპყო დახარჩენ არსთა სამყაროდან და უფრო სწრაფი ევოლიუციის გზას დააყენა! მოხდა უკანასკნელი. ადამიანი პირველად გამოეყო ცხოველთა სამეფოს თავისი მძლავრი სოციალური ინსტიქტით, ხოლო შემდეგ, გონების ფაქტორმა სამუდამოდ გამოსთიშა და გადაიყვანა ევოლიუციის ახალ ლიანდაგზედ.

ველურთა ცხოვრების შესწავლამ დაგვარწმუნა, რომ ისინი განვითარების სხვა და სხვა დონეზედ სდგანან და ერთი მეორისაგან ათასეული წლებით არიან დაცილებულნი. შენიშნულია აგრედვე, რომ ნათი „აღმოჩენის“ დღითგან, ზოგმა ერთგვარი ევოლიუცია განიცადა, ზოგი დარჩა უცვლელი. ეს ფაქტი ამტკიცებს სწორედ იმას,

რომ უცანასკნელნი ჯერ ძალიან დაბალ საფეხურზედ არიან და მათ ოდნავ განვითარებას ისეთი დიდი დრო სჭირდება, რომ შეუძლებელი ხდება დაკვირვება.... ეს ფაქტი საშუალებას გვაძლევს, დღევანდელ ველურთა შორის შევნიშნოთ ევოლუციის მთელი რიგი საფეხურები. თუ მათ წარმოვიდგენთ განვითარებულ საზოგადოებათა გარეშე, ზოგ მათგანს შეიძლება ასეთელი ათასი წელი დასჭირდეს ჩვენს დონემდე მოსაღწევად...

მცენიერებამ დღევანდლანდე ვერ შესძლო აღმოეჩინა, ვერც აწმყო ველურებში და ვერც შორეულ წარსულში, ადამიანი, რომელიც სცხოვრობდა საზოგადოების გარეშე. ის საზოგადოებრივად სცხოვრობდა მაშინაც, როცა მას არ გააჩნდა გონება; არ ჰქონდა მეტყველება და არც რაიმე ნასახი სულიერი ცხოვრებისა.

სოციალური ინსტიქტი, რომელიც იყო თანდაყოლილი, გამომდინარე მისი ბიოლოგიური ბუნებითგან, იყო ისე მძლავრი, რომ მან დათრგუნა პიროვნული და გახდა მისი მბრძანებელი. ეს იყო პირველი შთანასახი და საფუძველმდებელი საერთო საზოგადოებრივი ცხოვრების შექმნისა. სოციალური ცხოვრების გარიჟრაჟით იწყება ახალი სტადია ევოლუციისა.

მას შემდეგ, რაც სიცოცხლე თავის ბიოლოგიურ სტადიაში ორგანიზმების შექმნით დაგვირგვინდა, ევოლუციამ აქ ვერ შეჩერდებოდა, შემდეგი წინავლა გამოიხატა ახალ სოციალურ ორგანიზაციაში. რაკი ბუნებამვე დააწესა რომ ყმ ორგანიზმებს ერთად უნდა ეცხოვრათ, ზანვე დააჯილდოვა ის საამისო თვისებებით. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ თუცა ბუნება არსებას განუსაზღვრავს საერთო ხაზებს, შემდეგ ის მის დეტალებში არ შედის. შემდეგ თვით არსება კისრულობს თავისი ცხოვრების მოწყვრებებს.

ერთბაშად სამყაროში არაფერი გაკეთებულა. ხდებოდა მრავალი ცდები და დიდი დროის განმავლობაში, სანამ არსება მიაგნებდა თავის ბუნებრივ ფორმას, თავის

კალაპოტს, სადაც უნდა ჩამდგარიყო და განეგრძო მისი ევოლუცია.

ასე მოხდა საზოგადოების მიმართაც. პირველი ცდა საზოგადოების შექმნისა იწყება ე. წ. ურდოთი. ურდო უნდა წარმოვიდგინოთ ყველაზედ პრიმიტიულ ფორმად საზოგადოებისა. მაგრამ მიუხედავად მისი პრიმიტიულობისა, მასზედ ადამიანი შეჩერდა ალბად ასეული ათასი წლებს მანძილზედ. ეს ფორმა შეეფერებოდა მოხეტიალე ცხოვრებას და როგორც კი გაჰქრა ასეთი ცხოვრება, ურდოც დაიშალა. შემდეგ გაჩნდა გეარა. მანაც დიდ ხანს იარსება. მაგრამ არც ის აღმოჩნდა მყარი და საკმარისი ერთი მთლიანი საზოგადოებრივი ცხოვრების დასამყარებლად. გეარის დაცემას მოჰყვა ოჯახის შექმნა.

ყველაზედ პარადოქსალური ის არის, რომ ირლენდის დიდა ერთეული და იქნება პატარა. სწამს მართო გარეშე თავდაცვის საჭიროება არ ყოფილა საკმარისი; ახალ ჯგუფს ადამიანის ბუნებაც უნდა დაეკმაყოფილებინა.

ოჯახის შექმნით ადამიანმა მიაგნო ნამდვილ უჯრედს სოციალური ცხოვრებისა. ის ფაქტი, რომ ოჯახმა მოიპოვა მუდმივი არსებობის უფლება, ამტკიცებს, რომ ის უკეთესად შეეკუთვნება ადამიანის ბუნებას. მაშაადამე ოჯახი უკვე არის ბუნებრივი ორგანიზაცია. მაგრამ მიუხედავად მისი სიმყარისა, მისი საზღვრები ისე ვიწროა, რომ ის ვერ დაიტევდა ყველა იმ მოთხოვნალებს, რასაც წეიცავს საზოგადოებრივი ცხოვრება. ის საკმარისა არ იყო ინდივიდის დასაცავად ყველა იმ ძალების წინააღმდეგ, რომელნიც ემუქრებიან მას თავისი არსებობის გზაზედ. საჭირო იყო მისი გაფართოება და შექმნა უფრო ფართე სულიერი ოჯახისა, რომელიც ერთნაირად დაეკმაყოფილებდა, როგორც ადამიანის შინაგან ბუნებას, იაე უზრუნველყოფდა მას გარეშე დავდაცვისაგან. მის ძიებაში იბადება საზოგადოებაც.

მაგრამ სადამდე შეიძლებოდა განვითარება ამ საზოგადოებისა? დაუსრულებლად, თუ სადღაც უნდა დასდებოდა მას საზღვარი! ის ფაქტი რომ საზოგადოება იქ-

მნება სოციალური ინსტიტუტის ნიადაგზედ, ხოლო ეს ინსტიტუტი კი გულისხმობს ვილაციას ან რაღაცისგან თავდაცვას, ცხადია, რომ ეს საზოგადოება უნდა ყოფილიყო განსაზღვრული. ის ვერ დაფარავდა მთელ მოდგმას. და ბოლოს მას უნდა განესაზღვრა ის ერთი გარკვეული სივრცითაც და რომ მთელი მოდგმის ნიადაგზედ უნდა შექმნილიყო არა ერთი, არამედ მრავალი საზოგადოებანი. მსგავსად ბიოლოგიურ ორგანიზმთა სიმრავლისა ერთი და იგივე სახეობის არსთა შორის. უნდა შექმნილიყო წყება ორგანიზმთა. და ბუნებამ სოცოცხლის ორგანიზაციის ეს მეორე სტადია ამით დაამთავრა.

ეს დანთავრება ბუნებითაა, და სოციალური ორგანიზმები საბოლოო სატყუას ამბობენ ერის ფორმაში, რაიც თავის იურიდიულ გამოხატულებას ჰპოულობს სახელმწიფოში.

3

გავითვალისწინოთ ეს პროცესი. გავფარკვით ყველა ის ფაქტორები, რომელნიც ხელს უწყობენ ერის შექმნას.

ხშირად ურევინ ერთი მეორეში ორ სატყუას: „ხალხი“ და „ერო“. „ხალხი“ ისევე სოციალური ცნებაა როგორც „ერო“. ხოლო პრაქტიკაში პირველს მიეცა ციწრო მნიშვნელობა. ხალხს უწოდებენ ერის დაბალ ფენებს, რომ აღარ შეეცხოთ კიდევ მის მრავალ მნიშვნელობათ რასაც ადგილი აქვს პრაქტიკაში. მაშინ როდესაც ერს დარჩა მთლიანობის გამომხატველობის აზრი. მეცნიერებაში „ხალხი“ ცოტა სხვას ნიშნავს. ეს ცნება უდაოდ შეიცავს იმ მთავარ ელემენტს, რომელიც უნდა გარდაიქმნას ერად. რათგან ხალხი წარმოადგენს ერთ შეერთებულ საზოგადოებას, რომელსაც საფუძვლად უდევს ერთი ენა, კულტურა, რელიგია, ისტორია, რასაიული ერთობა და სხ. მას ახასიათებს ყველა ეს თვისებები, ან ზოგი მათგანი.

ერი იგივე ხალხია მიმატებით განსაზღვრული ტერიტორიისა და პოლიტიკური ორგანიზაციისა. ხალხის სო-

ციალური ევოლიუცია საბოლოო ფორმას ღებულობს
 ერში. ერი იგივე ხალხია სახელმწიფოში ჩამოყალიბებუ-
 ლი. მაგრამ არიან შემთხვევები, როდესაც განსაკუთრე-
 ბული ისტორიული პირობების წყალობით, ყველა ხალ-
 ხებს ვერ შეუქმნიათ თავიანთი პოლიტიკური დამოუკი-
 დებლობა და ვერ ქცეულან ერებად. ისინი მოპყოლიან
 უფრო ძლიერ და დიდ ხალხთა გავლენის ქვეშ და გამ-
 ხდარან წევრნი დიდი ოჯახისა, რომელიც შეუქმნია ძლი-
 ერ ხალხს სახელმწიფოს სახით. ასეთ შემთხვევაში ამ
 ხალხთა კვალი მუდამ არ გამქრალა. ის ხალხები, რომ-
 ელნიც სხვა და სხვა გარემოებათა წყალობით ჰკარგავენ
 თავიანთ დამახასიათებელ თვისებებს: ენას, სარწმუნოე-
 ბას, ადამი ჩვეულებებს და სხ. აღვილად გათქვეფილან
 დამპყრობელ ხალხში და მათი კვალიც, ვითარცა დამო-
 უკიდებელი ხალხისა, გამქრალა. ანუ დაემართათ იტალი-
 აში ეტრუსკებს და მათი მოდგმის ხალხებს. მათ დაჰკარ-
 გეს დედა ენა და მათი ჰაქმე გათავდა სრული ასომლი-
 ციით ლათინთა ხალხებში. იგივე დაემართა ურარტუს
 მოსახლეობის ერთ ნაწილსაც, სომხების მიერ მათი დაბ-
 ყრობის შენდგ. გაჰქრა მათი კვალიც ვითარცა ცალკე
 ეთნიური ელემენტისა. ხოლო მათ დიდი კვალი დააჩნის
 სომხურ ენასაცა და კულტურასაც. ისე, როგორც ეტრუს-
 კებმა იტალიაში. ისეთი ხალხები, რომელნიც ამა თუ იმ
 მიზნების წყალობით ინარჩუნებენ ეთნიურ თვისებებს,
 მათი, ვითარცა ხალხის კვალი არ ჰქრება. მოქცეული სხვა
 ხალხთა პოლიტიკურ ორგანიზაციაში, ინახავენ თავიანთ
 ეთნიურ სახეს, და ოდესმე, შეაფერ პირობებში, შეიძ-
 ლება ეროვნებაც, ე. ი. პოლიტიკური დამოუკიდებლო-
 ბაც მოიპოვონ. მაგალითისთვის შეიძლება დავასახელოთ
 ბასკები. ისინი დღეს ეკუთვნიან ესპანიასა და საფრანგე-
 თის ეროვნებათ. მათ სუფთად შეინახეს ხალხის სახე; შე-
 დარებით ტერიტორიის ერთობაც და საკმარისა თავი-
 სუფალი პოლიტიკური ორგანიზაცია რომ ისინი იქცნენ
 ურად.

ერი არის ადამიანთა საზოგადოება, შედეგი ხანგრძლივი ისტორიული პროცესისა, დამთავრებული და განმტკიცებული ერთი საერთო სულიერი ცხოვრებითა და მისწრაფებებით. საერთო ტერიტორია და საერთო პოლიტიკური ორგანიზაციით. ერთად ცხოვრების ნიადაგზედ მასში შექმნილია მთელი რიგი სულიერ თვისებათა, რომელნიც თავის მხრივ კიდევ მეტად უწყობენ ხელს მის შემქმნელობასა და სამტკიცეს.

ერის როგორც ბუნებრივი ორგანიზმის ჩანოყალიბება ხდება ნრავალნაირი ლტოლვა - მღელვარებას შემდეგ. როგორც ინდივიდი საზოგადოებაში მუდამ მიისწრაფის ინდივიდუალურ თვისებათა განაღდებაკენ, ასევე, ჩანოყალიბებულ ქრონულ ორგანიზმაც მიისწრაფის გაშლა განუთარებლაკენ. საზოგადოებაში წონასწორობის დამამყარებელი ძალები ინდივიდს აღვირს სდებენ და მას სჭედენ საზოგადოების კალაპოტში. იგივე ემართებათ გარკვეულ მონენტში ერებსაც. ისტორია იქმნება წონასწორობის საპარგებლოდ და მის წინაღმდეგ, მომქმედი ძალებით. ისტორია მოწამეა იმისა, რომ როდესაც ერი აიშვებდა და იბყრობდა სხვა ერებს, ქმნიდა იმპერიას, ამით შენობა არასოდეს იყო დამთავრებული; ამის პარალელურად მის წიაღში იბადებოდენ დანშლეული ძალები, იზრდებოდა და იმპერია ცეცმოდა...

ყველაზედ ძლიერი და ამ მხრივ სანიმუშო იყო რომის იმპერია. ის ერთგვარ სინწიფესაც აღწევს. და რომ ადამიანის ბუნებასთან შეხამებული ყოფილიყო ეს ფორმა ორგანიზაციისა, მხოლოდ რომის იმპერიას უნდა შესძლებოდა გაერღვია ერის, ვითარცა სოციალურად დანთავრებული ორგანიზაციის კარები და შეექმნა უფრო ფართო საკაცობრიო საზოგადოება. მაგრამ ბუნებამ თავისი გაიტანა და რომიც დაიარღვა. ევონათ, რომ საერთოდ იმპერიებს არღვევდენ გარეშე ფაქტორები. რომის იმპერიის დანგრევისაც ახლად შემოსეულ ბარბაროსებს მიაწე-

რენ. თუმცა, ამ ბარბაროსებშიც, ბატონობისა და მეთაუ-
რობის შეცვლით, სცადეს იმპერიის შენარჩუნება, მაგრამ
ამაოდ... სწორედ ამას მოჰყვა ანარქია და შემდეგ ნელ-
ნელა ევროპის ეროვნულ ერთეულებად ჩამოყალიბება.
კაცობრიობის ევოლიუცია შეიძლება შემდეგ დასკუ-
ნებში გამოიხატოს:

1. აღდამიანი თავისი გაჩენის დღიდან, იბადება რა სო-
ციალური ინსტიქტით, სცხოვრობს საზოგადოებაში.

2. თავისი ხანგრძლივი ევოლიუციის გზაზე ის ძიება-
შია იმ ფარგლების, სადაც უკეთ და იოლად უზრუნველ-
ჰყოფს თავის არსებობასა და განვითარებას.

პირველი სოციალური ძვრა ხდება ურდოს ფორმაში,
შემდეგ გვარის. მაგრამ ამ ფორმებში ვერ ნახა მან მყარი
სახე სოციალური ცხოვრებისა. ასეთად პირველი შეიქ-
მნა ოჯახი, რომელიც იყო შედეგი გვარის დარღვევისა.
გამაგრებული სისხლის ერთობითა და რელიგიური
გრძნობით. ასე იყო აღმოჩენილი პირველი უჯრედი სო-
ციალური ცხოვრებისა.

3. საზოგადოებებს შემდეგი ცდები იყო მიმართული
ღარი გაერთიანებების, იმპერიების შექმნისაკენ. ასეთი
ცდა რათგან მარცხით გათავდა, ოჯახის შემდეგ, უმაღ-
ლესი და დამთავრებული ფორმა სოციალური ცხოვრე-
ბისა დაგვირგვინდა ერში. ერი უკვე ჩამოყალიბდა როგ-
ორც ორგანიზმი, სადაც ოჯახი იქცა შუამავლად ინდივი-
დისა და საზოგადოების შორის. ინდივიდი შედის საზო-
გადოებაში ოჯახის გავლით.

სოციალური ევოლიუციის ფართო ასპექტში, აღდამი-
ანთა მოღვაწეობა, რომელსაც კაცობრიობას ეძახიან. თანახ-
მად დედა ბუნებისა და თვით აღდამიანის შინაგანი მოთ-
ხოვნილებებისა, დანაწილდა და ჩამოყალიბდა ორგანიზ-
მებად, ერებად. თუ კაცობრიობა ბიოლოგიური თვალ-
საზრისით წარმოადგენს ერთ ჯიშს, ერთ სახეს არსებითა,
სოციალურად ეს ჯიში იყოფა ერების ფორმით მრავალ
სახეებად. ბიოლოგიური ცხოვრება ანალოგიურია სოცი-
ალურისა. ეს არის აღდამიანის არსებობის ორი ასპექტი.

პირველი განსაზღვრავს ადამიანის კავშირს გარე სამყაროსთან, მეორე მის მაგავს ადამიანთა საზოგადოებასთან.

4. ერის ჩამოყალიბება შეუძლია ხანგრძლივი სტუდიური და ფიზიკური წესებისა. თუმცა საკაცობრიო საზოგადოების იდეა არ აღმოჩნდა განსახორციელებელი, მაინც ამ უკანასკნელ სურვილში ჩაქსოვილია მეორე მხარე ადამიანთა ბუნებისა. რადგან ადამიანი გონიერი არსებაა, გონებასაც ეკუთვნის თავისი სიტყვა. ხოლო საჭიროა ვიცოდეთ მათი ძალა და საზღვრები. ადრე ეროვნულ ინდივიდუალურ „მე“-ს აქვს თავისი ადგილი და სიტყვა. ამ მხრივ ეროვნული საზოგადოებები შეიძლება შევადაროთ ინდივიდებს. ინდივიდი ბიოლოგიურად დამოუკიდებელია და დამოუკიდებელი. სოციალურად დაუმოკიდებელი და დამოკიდებული. აქ ის ამყარებს კავშირს სხვა ინდივიდებთან თავისი არსებობის უზრუნველსაყოფად.

ერეკა, რომელთაც აქვთ სოციალურად დამოუკიდებელი ფორმა, მათი არსებობა ამ მხრივ უზრუნველყოფილია. მაგრამ რათვან ევოლიუცია უერც აქ შეჩერდება, მისი ფორმა მორიგი განვითარებასა, ისე როგორც წარსულში, უნდა გამოიხატოს ახალ სტადიაში. ხოლო ეს ახალი სტადია არ შეიძლება იყოს იმავე ბუნებისა. თანახმად განვითარების საერთო წესისა, ეს განსხვავება არ იქნება ხარისხით, არამედ ბუნებით. კავშირი, როგორც არის შედგენილი ერი, უნდა განსხვავდებოდეს ბუნებით, ამ კავშირისაგან, რომელიც უნდა დაშვარდეს ერთა წილისა. ე. ი. საკაცობრიო კავშირში ერები შეუძლენ არა როგორც ამორფიული მასები, არამედ როგორც გარკვეულად დადგენილი სოციალური ორგანიზმები.

თუ რა ნიადაგზედ განხორციელდება ფორმა ერთა ურთიერთობისა, ამას მომავალი გვიჩვენებს, ხოლო რა ნიადაგზედ არ მოხდება ის, ამას თქმა კი შეიძლება.

წარსულის და აწმყოს მაგალითები ნათელყოფენ, რომ ერთი საკაცობრიო ორგანიზმის შექმნა არ შეუფერება თვით ადამიანის ბუნებას, რათვან ადამიანის კერძო ეგ-

ოისტურად ბუნებისა და საერთო საოციალურ ინტერესთა შორის ბრძოლა საბოლოო ჯამში ერთგვარი კომპრომისითა და წონასწორობის დამყარებით ინახლდება. შეუძლებელია გამარჯვება პირველისა, რათგან ეს იქნებოდა დასაშარება როგორც საზოგადოებას, ანე ინდივიდისა. რაც ეწინააღმდეგება არსებობას ლოლიკას. ასევე გამარჯვება მეორისა მოსპობდა პიროვნებას და მამასადამე ჯიშიც გაქრებოდა. ადამიანში ამ ორი ზასიათის არსებობა არის შთავარი საფუძველი მისი სიცოცხლისა. ასევე ერთ, ვერ შეუწრგდება თავისი ინდივიდუალობის გაქარწყლებას კაცობრიობის ოკეანეში. რათგან ევოლუცია ემყარება ინდივიდუალობადა და ეს არის სამყაროს საერთო კანონი.

5. აქეთგან გამომდინარეობს ერთი პრაქტიკული დასკვნა: რათგან შეუძლებელია განხორციელდეს კაცობრიობის ერთობა ერთი ერის ფორმით, საკითხი ომი თუ ზავი — მოხსნილია. ისტორია წარმოადგენს განუწყვეტელ ბრძოლას ხალხთა შორის. ის, რასაც ზავს ეძახიან, არის ერთი ღფრთა შევბილებული ფორმა ბრძოლისა. ხოლო ის, რასაც ეძახიან ომს, არის მხოლოდ მახვილი ფორმა იმავე ბრძოლისა. ინტერესთა დაპირისპირების პროცესში, ადამიანი, როგორც გონიერი არსება, სცდილობს მისცეს მას პირველი ზასიათი; ხოლო პერიოდულად, როცა გონება სუსტობს, მაშინ სიტყვა რჩება იარაღს. ე. ი. საკითხი წყდება ბრძოლის მახვილი საშუალებებით.

ბრძოლა ქეაკუთხდება ადამიანის ცხოვრებისა; ისიც მისი ბიოლოგიური და სოციალური ბუნებითგან გამომდინარეობს. მამასადამე მფიძლება თუ არა როდისმე ადამიანთა შორის ზავის დამყარება? შეუძლებელიც არის და შეუძლებელიც დამოკიდებულია იმაზედ თუ როგორ გაუიგებთ ზავს. კოსმიური პრინციპი მოითხოვს ზავს, რათგან საბოლოო ჯამში ყოველივე უნდა ემორჩილებოდეს წესიერებას; ეს წესიერება არის კანონი თვით სამყაროსი. ამ გავებით ზავის ნილება აუცლებელია.

მაგრამ არ უნდა დაგვაფიწყდეს, რომ საზოგადოებათა

ურთიერთობა ეკუთვნის იერარქიას დაბალ წყებას. მაშასადამე აქ ბრძოლა არ უდრის ბრძოლას კოსმიური გაგებით. ოკეანის ზედაპირზედ რომ მღელვარებაა, მის შორეულ სიღრმეში სიწყნარე და განსვენება სუფევს!

ერთადერთი რაც დაბალ ფორმებში არის შესაძლებელი, ეს არის შენარჩუნება ბრძოლის ლმობიერი სახისა. ეს შეიძლება განხორციელდეს ურთიერთ ინტერესთა გაგებისა და შეთანხმების ნიადაგზედ. ამას ნოჰყვება მუდმივი თანამშრომლობის აუცილებლობა, რაც არა მართა არ ეწინააღმდეგება საზოგადოების ინტერესებს. ის მისი ბუნებიდანაც გამომდინარეობს.

ყოველი საერთაშორისო აქტი იქნება დღევრძელი და სიკეთეს მოუტანს ყველას, თუ ის დაგმვარება აღნიშნულ პრინციპს. ხოლო ყოველივე დამყარებული საკაცობრიო პრინციპზედ, იქნება ყალბი და ჭერ ჰპოვებს განადრებას. პრაქტიკაც გვაჩვენებს, რომ ყველა საერთაშორისო ორგანიზაციები, მოუხედვეად ნათი იდეალური გეგმებისა, ყოველთვის გამხდარან იარაღნი ძლიერი სახელმწიფოებისა სუსტთა წინააღმდეგ და საბოლოოდ მათი საქმე მარცხით გათავებულა. ასე გათავდა ბედი ცნობილი „ერთალოცისა“, და ასევე გათავდება თანამედროვე „გაერთიანებულ ერთა კავშირის“ ბედიც თუ ის ბუნებით არ იქნება განსხვავებული.

5

ერი და ინდივიდი, ორივე დამთავრებულია მორფოლოგიურად. ინდივიდის მორფოლოგია ბიოლოგიურია. ერისა სოციალური. ორივე წარმოადგენენ ადამიანის სიცოცხლის განმეღავენების ორ სხვა და სხვა ფორმას. მეორე ფორმა არ სპობს პირველს. ისინი ერთად არსებობენ. განსხვავება იმაშია რომ ბიოლოგიური არსებობა უფრო ხანმოკლეა, სოციალური ხანგრძლივი... პირველისათვის სიკვდილი სავალდებულოა, მეორისათვის შეუძლებელი არა. აქეთგან კიდევ ერთხელ სჩანს, რომ სიცოც-

ხლე ახალი ორგანიზაციის ძიებით მიისწრაფის უკვდავებისაკენ. ინდივიდის ცხოვრება ასრულებს მხოლოდ ერთ ციკლს: იბადება, იზრდება და მერე კვდება. საზოგადოებასაც შეიძლება ეწვიოს ეს ბედი. მაგრამ შედარება აქ თავდება. ერას ცხოვრება ამ მხრივ არ ჰგავს ინდივიდის ცხოვრებას, განსხვავება მათ ბუნებაშია. ერის ცხოვრება წრავალციკლოვანია. ერი, თავისი არსებობის გზაზედ შეიძლება მრავალჯერ მივიდეს აღსასრულის კარებთან; მაგრამ მას შეუძლია ხელშეორედ წამოდგეს და გაიზარდოს. ამის საუკეთესო მაგალითს იძლევა ქართველი ერი. ის ხშირად დაცემულა. დაქვეითებულა თავისი არსებობის მეტად დაბალ ფორმებამდეც, მაგრამ შემდეგ ისევ წამომდგარა და განვითარებულა. ე. ო. ერი, მოკვდავ კოსმიური თვალსაზრისით, უკვდავია ადამიანური თვალსაზრისით. ინდივიდის არსებობა ჩვენს დროს ერთ საუკუნეს არ აღწევს - ერისა ითულის ათასებს და ათასეულ თაობათა სიცოცხლეს. ერის ცნება და შინაარსი შეიცავს მრავალ თაობათა სიცოცხლის შინაარსსა და აზრს. ის არის მრავალ ათასეულ თაობათა ინდივიდუალური შემოქმედებათა საერთო საჯნჯე. რომელიც უნდა გადაეცეს როგორც ძვირფასი ნემკვიდრეობა, ასევე, ათასეულ თაობებს მომავლისა. გრძნობა, რომელიც მიისწრაფის ერის ამ სამართლისო უზრუნველყოფისათვის, შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც ეროვნული იმპერატივი, ტრანსცედენტული ძალა, რომლის ბრძანების ქვეშ იმყოფება ადამიანი.

და ბოლოს ის უნდა იყოს საერთო კოსმიური იმპერატივი, ჩვენთვის გაუგებარი წესიერებით რომ ბრძანებლობს მთელ არსთა სამყაროს.

ერის მიზანი არის უკვდავება. ერი, რომელიც ამისთვის უკეთ არის შეთარაღებული — პირველხარისხოვანია. მის უკვდავებას ხელს უწყობენ მთელი რიგი ფაქტორები: კულტურა, ორგანიზაცია, დაწესებულებანი. ერის ღირსება იზომება მისი კულტურულ შემოქმედებითი უნარის გამოჩენილებით. ამ მხრივ ერები განსხვავდები-

ლა დარგებში. ზოგი ნაკლებს ძალითა და ოდენობით. ამ მხრივ ქართველი ერი შეიძლება ჩაირიცხოს პირველ-ხარისხოვან ერთა შორის.

ერები ჯნდა წარმოვიდგინოთ როგორც ცოცხალი არსებანი, მაშადაშე ნაწილობრივ ისინიც ემორჩილებიან ბიოლოგიურ კანონებს; მაგრამ მათი მთავარი მამოძრავებელნი მაინც არიან სოციალური და ფსიქოლოგიური ფაქტორები, ნათ მრავალფეროვნებაში. ერთა ცხოვრებაში დიდ როლს თამაშობს მათი პიროვნული ხასიათი, რომელიც არის შეილი ხანგრძლივი ისტორიული მემკვიდრეობისა.

მოუხედავად მრავალი მიგრაციისა, ხალხის ფიზიკური ხასიათები, რომელთაც ატარებენ ერები, რჩებიან შედარებით უცვლელნი. მაგრამ განუწყვეტლივ სიბხლისა შეირყვას ერის სხეულში შეაქვს დეზორგანიზაცია. ამიტომ საჭარია სიწმინდის დაცვა. წინაღმდეგ შემთხვევაში თავდაცვითი ინსტიქტი სუსტდება და ერს მიაქანებს სიკვდილისაკენ. ფიზიკურ და პიგმენტურ პირობებთან, ერის დაცემაზედ დიდ როლს თამაშობენ სულიერა და მორალური პირობებიც.

ერის ძლიერებას ქმნიან მისი მემკვიდრეობითი ხასიათები. რამდენადაც ერში ძლიერი არიან ეს ხასიათები, იმდენად ის აღვილად იგერიებს გარეშე მტერს. ერში, სადაც ეს ხასიათები არიან შენახულნი, მუდამ ერთი და იგივე ფორმით მელავენდებან. დღევანდელი ქართველის მოქმედება ძალიან ხშირად შეიძლება ანოვაციითა წარსულის ანაღებში.

რაკი კულტურა არის ერის სიძლიერის ნიშანი, ცხადია მისი დაცემა ხელს უწყობს ერის დაცემას. კულტურა არის ერის ცხოვრების გამომელავენება და ამადე დროს მისი წყარო. ტყვილად ფიქრობენ რომ ხელოვნებას სამშობლო არა აქვსო. ეს იგივე იქნებოდა წარმოვიდგინოთ, შეილი მშობლის გარეშე. ყოველი კულტურა, ყოველი ფორმა მისი გამომელავენებისა, იქმნება ეროვნულ, ინდი-

ვოდუალურ ნიადაგზედ. ყოველივე იქმნება ინდივიდის მიერ; მაგრამ რაათგან ინდივიდში თავმოყრილია ეროვნული ხასიათები, მითვე პიროვნულს ექნება ერის ბეჭედი. ამდენად ყოველ კულტურულ ქმნილებაში მოცემულია ეროვნული სული და ხასიათი.

ხშირად ამბობენ, ესა თუ ის კულტურული ძეგლი ატარებს საკაცობრიო ხასიათსო. ეს იმიტომ, რომ მასში მოცემულია ერის სულიერების უმაღლესი ფორმა; ის, რაც სხვისთვისაც იდეალია და მიხადები. ამიტომ ხდება ის საკაცობრიო ღირებულებად. ამით ქმნილებაში შეღავენდება ერის მაღალი სულიერა და ზნეობრივი ძალა. დაბალ დონეზედ მდგომი ერები ვერ ქმნიან საკაცობრიო ღირებულებათ.

ნაწილი მეორე

I

ქართელი ერის ფორმაციის საკითხს სერიოზულად არავენ შეხებიან. დიდი და პატარა. როდესაც ის ლაპარაკობს ქართველ ერზედ, ამ ცნების ქვეშ ის გულისხმობს მთელ ქართულ მოდგმას მასი ისტორიისა და ალბად პრეისტორიის მანძილზედ. რაათგან ცნება „ერი“ არის სოციალური და პოლიტიკური შინაარსისა, არ შეიძლება მისი გაფრცხლება ყოველ დროზედ. ეს ცნება მუქიქნა ევოლიუციის გაჩვენებულ საფეხებზედ. მისი დღევანდელი მნიშვნელობა მან ძალიან გვიან მიიღო. ტერმინთან ერთად შინაარსსაც ჰქონდა დასაწყისი. შეუძლებელია ქართველთა მოდგმას ეწოდოს ერი მის შორეულ ეპოქებში; როცა ის სცხოვრობდა დაქსაქსული და საერაო შემაკავშირებელი გზებზე მათ შორის იყო სუსტი... ეს სტადია გაიარა ყოველმა ხალხმა და ქართველობამაც. ამიტომ სდგას საკითხი: როდის მოხდა ქართველთა ასეთი მთლიანობის განხორციელება, ერთ მთლიან სოციალურ ორგანიზმად ჩაწყობა? აქაც ყოველივე ისე არ უნდა იყოს წარმო-

დგენილი. თითქოს ეს მოხდა ერთ დღეს. ის მოითხოვდა მთელ საუკუნეებს. რატომ ვიცით რომ ერის შექმნა ხდებოდა უმთავრესად ფაქტოლოგიურ ნიადაგზედ, ასეთი საუბარი ერთობის დამყარება მოითხოვდა დიდ დროს, ხოლო მასი განმტკიცება კიდევ მეტს. ერის შექმნაში მონაწილეობას იღებდნენ სხვა და სხვა ფაქტორები. საჭირო იყო ყველა ამ ფაქტორთა ხანგრძლივი მოქმედება, რომ ხალხში დადგენილიყო ერთგვარი საუბარი ერთობა, რომელიც თავის მხრივ შემდეგ გადაიქცეოდა დვრიტად ერის შექმნისა. ეს ფაქტორებია: ეთნიური, რელიგიური, ტერიტორიული, პოლიტიკური, ეკონომიური და სხ. მხოლოდ ყველა ამ ფაქტორთა ერთობლივ ნიადაგზედ იყო შესაძლებელი ერის შექმნა. ცალ-ცალკე არც ერთი მათგანი არ იყო საკმარისი; ხოლო დროისა და პირობების მიხედვით, უპირატესობა შეიძლება ჰქონოდა ან ერთს ან მეორე ფაქტორს. მაგრამ განსხვავება ამით თავდება და გადამწყვეტი როლი ცალ-ცალკე არც ერთს შეეძლო.

ხალხთა შემოკრების პირველ პერიოდში, როდესაც რელიგიაც სუსტი იყო, კულტურაც, არც ტერიტორია იყო მყარია; არც ეკონომიურად იყო ის ძლიერი — დიდი როლი უნდა ეთამაშა ეთნიურ ფაქტორს და ამ ნიადაგზედ ენის ერთობას. ეს ფაქტორი ყველაზედ დაბალ მდგომარეობაში მყოფ ადამიანსაც აგრძნობინებდა სიხალსოვეს მის თანამოდმე, საერთო ენაზედ მოლაპარაკე ადამიანთან. ამ ნიადაგზედ, ძალიან ადრეც, შესაძლებელი იყო საერთო გრძნობების შექმნა. შემჩნეულია დღესაც, როდესაც უცხო ერის შვილი გულაპარაკებთ თქვენს საკუთარ ენაზედ, ეს თქვენში იწვევს მისდამი თანაგრძნობას. ეს ფსიქოლოგიური ფაქტი, რასაც ყოველი ჩვენთაგანი შენიშნავს კერძო პრაქტიკაში, საუკეთესო დამადასტურებელია ჩვენს მიერ აღნიშნული დებულებისა. და თუ ეს დღესაც ასეა, რა უნდა ყოფილიყო მაშინ, როცა სრულიად სამართლიანად უნა იყო მიჩნეული რაღაც ჯადოსნურ ძალად. რომლის საშუალებით ერთ ადამიანს შეეძლო მეორესადმი თავის ნააზრ - ნაფიქრის, სევდიან და სი-

ხართლის გაზიარება! ერთი საერთო ენით მოლაპარაკე ხალხებში დღესაც ვამჩნევთ ერთგვარ პრივილეგიურ პირობებს მათ ურთიერთობაში. ხოლო ძველ დროს ეს მნიშვნელობა გაცილებით უფრო დიდი უნდა ყოფილიყო ადამიანისათვის. ამ ნიადაგზედ აღვილი იყო ურთი ერთ გაგება და მაშასადამე გაქირების შემთხვევებში საერთო კავშირის დამყარება. გამოთქმა: „საერთო ენის გამონახვა“, ზედმეწეწებით ადასტურებს აღნიშნულ ჭეშმარიტებას.

თუ ისტორიას თვალს გადავაგვლებთ, დავინახავთ, რომ ჩვენი ერის შეკავშირების საქმეში საბოლოო გადამწყვეტი როლი ითამაშა პოლიტიკურმა ფაქტორმა, რომელიც ერთიანად ეწყობოდა ეთნოურ ფაქტორს. ეს იყო უმთავრესად გარეშე პოლიტიკური. ამ ფაქტორებს ეძლევათ უპირატესობა ჩვენს ისტორიაში. ქართველი ხალხის ცხოვრება თავითგანვე ისეთ პირობებში მოეწყოდა, რომ ის იყო გარეშე მტრის მუდმივი დაწიოკების საგანი. ამ ფაქტორის სიმახვილეს უნდა შევქმნა ხალხში შეკავშირების აუცილებლობის გრძნობაც. და ეს რომელ ხალხებთან შეიძლებოდა თუ არა ერთ საერთო ენაზედ მოლაპარაკე და უკვე ერთი საერთო სულიერების მატარებელ ჯგუფთა შორის! თავდაცვისათვის ერთობის მაგალითობა ძველ პერიოდში გაცნობთ არა მონათესავე ხალხთა შორისაც, მაგრამ ამ შემთხვევაში კავშირს მუდამ ნაკლები სიმყარე ჰქონდა და ის გამჭრალა მაშინადვე, როცა საერთო აფრთხე ჰქონებოდა. რათგან მათ მხოლოდ ეს ერთი ფაქტორი აერთიანებდა. ხოლო მონათესავე ხალხთა შემთხვევაში კავშირი უფრო მყარ სახეს იღებს, კიდევ ერთხელ ანვითარებს მათ შორის შემაკავშირებელ თვისებებს და ასე შესაძლებელს ხდის ხშირად მომავალ სრულ ერთობასაც. ზოგი ხალხების ცხოვრებაში დიდი როლი ითამაშა ეკონომიურმა ფაქტორმაც. ეს განსაკუთრებით შეეხება იმეთ ხალხებს, რომელნიც ცოტა ბევრად დაცულნი იყვნენ გარეშე მტერთა მუდმივი თავდასხმებისაგან. კერძოდ საქართველოში ამ ფაქტორმა ვერ ითამაშა მნიშვნელოვანი როლი.

ჩვენი ისტორია გვასწავლის, რომ ყოველთვის, როცა ქართველი ხალხი იწყებდა შემოკრებას, იწყებოდა გაერთიანების პროცესი, ამ დროს ისინი უფრო ხშირად იყვნენ დევნილნი გარეშე მტრისაგან, და მასშაბადან უკონომიურად აოხრებული, დაცემული. ეს დაცემა ისე ძლიერ იყო რომ ქართველ ადამიანს, გასაცდელად გასატანი საქონელი კი არა, თავისი ელემენტარული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაც უჭირდა. ამ დროს არ არსებობდა არც ერთი დარგი ჩვენი ცხოვრებისა, რომ მას შესძლებოდა ფართო საექსპორტო საქონელის დამზადება და მით გადაბმოდა სხვა ხალხებს. თუ როდისმე ქართველ ხალხს მიუღწევია ასეთი განვითარებული ცხოვრებისათვის, ეს მომხდარა სწორედ იმ პერიოდებში, როდესაც ის პოლიტიკურად იყო ძლიერი. როცა ის პოლიტიკურად ოდნავ შვებას იძენდა, მაშინადვე იწყებოდა ეკონომიური ცხოვრების აღორძინება. ვითარდებოდა ხენა თესვა, ხელოსნობა, საქონლის მოშენება და სხ. და ყოველივე ეს, ვიმეორებთ, იყო მუდამ შედეგი პოლიტიკური მდგომარეობისა და არა უკუღმა, როგორც ზოგიერთებს ჰგონიათ.

2

ამ საკითხს ჩვენში შეეხენ ქართველი მარქსისტები და მხოლოდ გაკვრივ. შეეხენ მხოლოდ იმიტომ რომ ქართველი „ერის“ წარმოშვების ხანად მხოლოდ მე-19-ე ს. გამოცხადებინათ და ამითვე დაედსტურებინათ ჩვენში კაპიტალიზმის არაებობა, რათგან მათი, მარქსისტული სწავლებით „უკი“ იქმნება მხოლოდ კაპიტალიზმის ნადავხედ. ქართველმა მარქსისტებმა ევროპის მარქსისტებისაგან მიიღეს მზამზარეულო იდეები. რომ მის ჭეშმარიტებაში ხალხი დაეჯერებინათ, საჭირო იყო ყველა საკითხები მისი საზომით აეხსნათ და დაეფასებინათ.

რაკი მათი აზროვნების ქვაკუთხედი არის ეკონომიური ფაქტორი, ერის ფორმაციის საკითხიც ამით უნდა დაეფასებინათ. ამ საკითხს პირველად შეეხო ნ. ჟორდანიას და მერე ის განიმეორეს სტალინმა და ანჩინმა.

საქართველოში მარქსის დოგმების შემოტანით შეიქმნა მთელი რიგი ყალბი წარმოდგენები სხვა და სხვა საკითხებზედ. მარქაიზნი იყო საადვილის ფილოსოფია. მათ ყველაფრის ახსნა ადვილია. რათგან მარქსიზმი არის დოგმა, და დოგმა კიდევ გაფრთხილებას და მის კრიტიკას. რაც არ უნდა შეუთანხმებელი იყოს მარქსის დებულება სინამდვილესთან, ის ახალის ძიებაში ვერ შევა. ეს მისთვის აკრძალულია. მას აქვს წინასწარ აღებული გარკვეული ადლი. ამ ადლით მიდის მარქსისტი ყოველ საგანთან. თუ შემთხვევით საგანი მიუღდა მია საზომს, ხომ კარგი, თუ არა და მარქსისტი ერთი წუთითაც არ ეტყდება საზომის ღირსებაში. ამ შეუსაბამობას ის საზომს კი არ აბრალებს, არამედ საგანს, რომელიც განგებას ისე გაუჩენია რომ არ ემთხვევა მათ საზომს. აქედან გამოსავალი ერთია: თვით ეს საგანი უნდა გარდაიქმნას ისე, რომ ის მიუდგეს საზომს. ამ ნაბიჯს მარქსისტების აზროვნება მოგვაგონებს საბურქნეთის მითოლოგიაში განთქმული ყაჩაღის პროკრუსტოს აზროვნებას. პროკრუსტოს შარა გზაზედ ედგა სარეცელი და ყოველ გამვლელს დაამოშლავდა ზედა აწევდა. ვინც სარეცლის ზომას მიუღწევდა, მას უვნებლად გაუწევდა. ვინც მოკლე იყო, იმდენ ხანს სწევდა და სჭიმავდა, სანამ მას სარეცლის სიგრძეს არ გახდიდა. ხოლო გრძელისათვის ფეხები უნდა წაეჭრა რომ იგი სარეცელს დამთხვევოდა. სრულიად ანალოგიურია ახალი დროის პროკრუსტოების მოქმედებაც. ისინი სრულუბრით არ დაგონებენ, შეიძლება თუ არა ამა თუ იმ ნოვლენის ახანა მარქსის საზომით. მას ხან გასჭიმავენ და ხან ბოლოა შეაჭრიან, რომ ის მათ საზომს დაემატება. რათგან სხვანაირად უღალატებდნენ მარქსიზმს. ასე დაეშართა ქართველი „ერის“ საკითხს მათ ხელში. „ნოე უორდანი არ იყო დოქტორინარი“ - სწერს ბ. კ. კანდელაკი. (იხ. „მეზობელი საქართველო“ №18). ნ. უორდანი იყო მარქსიზმის ერთი მთავარი განავრცელებელი საქართველოში. და ის ვერ იქნებოდა მარქსისტი, რომ ბ. კ. კანდელაკი იყოს მართალი. ჩვენ ქვემოთ ვნა-

ხავთ, რომ ნ. ჟორდანიას არ გაიზიარებდა ბ. კანდელაკის აზრს. თუმცა, აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ჟორდანიამ ხშირად დაარღვია მარქსიზმის წესები. მის ნაწერებში, ხშირად ერთ და იგივე წეროლშიც, ის იყენებს ორ საწინაღმდეგო კონცეპციას. ამიტომ მის ნაწერებში ადამიანი ნახავს ორტოდოქს მარქსისტს, კოსმოპოლიტური აზროვნებისა და აგრედვე: ნაციონალისტს, დაპირისპირებულს პირველთან. აქ რომ ვინც მოინდომებს ჟორდანიას ცალმხრივ დაფასებას, მას მაშალა არ დააკლდება. მისი ნაციონალისტად გამოყენაც შეიძლება! ასეთმა ულოლიკობამ ჟორდანიას აზროვნებაში შეიტანა სრული არევა-დარევა; და ახალგაზრდობა, რომელიც მის გაცნობას მოისურვებდა, ეს მოვლენა უყურადღებოდ არ უნდა დასტოვოს. მაგრამ აქ, ჩვენთვის საინტერესო საკითხის ნიადაგზედ ჟორდანია გვევლინება ორტოდოქს მარქსისტად.

1897 წელს გამოვიდა ნ. ჟორდანიას წერალები: „ეკონომიური წარმატება და ეროვნება“. რომელიც გადაიქცა ქართული ზარქაისტების სახარებად. 1937 წელს, ე. ი. ორმოცე წლის თავზედ ის მეორედ გამოსცეს პარიზში და ახლაც მისმა მიმდევრებმა ავტორთან ერთად, ისევ შეუწყვეტლ სახარებად დაისახეს.

მარქაის დოგმით, ადამიანთა ცხოვრების მთავარი მამოძრავებელი არის ეკონომიური ფაქტორი; მათივე ენითა და ტერმინებით რომ ვსთქვათ, ყველაფრის საფუძველია საწარმოო ძალთა ურთიერთობა. დანაწიენი სფეროები ადამიანის შემოქმედებისა არიან მისი ზედნაშენი: ეკონომიკა ღანსაზღვრავს სოციალურ ურთიერთობას, პოლიტიკურს, კულტურულს და სხ. ამ დოგმის მიღების შემდეგ მარქაისტს აღარ სჭირია სხვა საზომის ძიება. ბედნიერი ფილოსოფია ზარმაცებისათვის! არც მცნიერება, არც სინამდვილისადმი სერიოზული დაკვირვება. მისთვის აღარ არსებობს მეცნიერებისა და აზროვნების წინსვლა. მარქსიზმის მოვლინების შემდეგ ყოველივე უნდა გაიყინოს. ევოლუციაც უნდა შეჩერდეს და სამყაროს მთელი კანონიერება გარდაიქმნას, სხვათადად

მარქსის დოგმაში დაექვედებოდა ადამიანი. მაგრამ რომ ეს არ მოხდეს, უნდა აღსრულდეს სიტყვები: „ცანი და ქვეყანა წარხდენ, ზოლო სიტყვანი ჩემი არა წარხდნო“!

ამგვარად, მარქსისტი, მსგავსად მუსულმანი დაჯრში-სა და საშუალო საუკუნეთა ასკეტისა, ერთი აკვიტებული აზრით, თვალეხ ახვეული შეეშრება აღთქმული ქვეყანისაკენ...

მევიდეთ საკითხთან ახლოს. ნ. ჟორდანია აწერს: „რომ ერის შეგნებულად გაერთიანებას წინ მუდმივს ნივთიერი გაერთიანება. ე.ი. იბადებიან იმისთანა საეკონომიო პირობები, რომელნიც ძალაუფლებურად აკავშირებდნენ ერთ ნაწილებს და გამოჰყავთ ერთობას გზაზედ. ამგვარად მომზადებულ ნივთიერ საფუძველზედ შენდება შესაფერისი პოლიტიკური, გონებრივი და ზნეობრივი მხარეებიო“. (იხ. მისი წიგნაკი.)

აი დოგმა, რითაც ნ. ჟორდანია ხანის ქართველი ერის გაერთიანების საკითხს, ე. ი. ერთობას ქმნის ერთი და მხოლოდ ერთი ეკონომიური ფაქტორი; რომ მასში სხვა ფაქტორთა როლი უდრის ნულს; და კიდევ მეტი, ისინიც თავის მხრივ შედგენი არიან ეკონომიური ფაქტორისა. ისე როგორც დედა შობს შვილს და არა უკუდნა.

ჩვენ აქ არ შევალთ საკითხის განხილვაში სხვა ერთა მართ. ამის შესახებ მსურველი სხვაგანაც ნახავს მასალას. გადავალთ პირდაპირ ქართველთა ერთობის საკითხზედ. ზოლო სანამ მათ გავსინჯავდეთ ისტორიული სინამდვილის ნიადაგზედ და ნათელვწყოფდეთ თუ რა ფაქტორთა წყალობით მოხდა ქართველთა მთლიანობის განხორციელება, საქიროა გაერთიანების ხანის საქართველოს ეკონომიური მდგომარეობის გადასინჯვა. იყო თუ არა შექმნილი მაშინ ნაწილად ისეთი ეკონომიური პირობები, რომელთაც ან პირდაპირ და ან არა პირდაპირ შესძლებოდათ აღნიშნულ მოვლენაზედ ზემოქმედება. რომ მკითხველს გაუადვილოთ სინამდვილის გაგება, ჯერ გავხსნათ ფრჩხილები „ეკონომიური დოგმისა“.

მარქსის დებულება რომ ქართულ ენაზედ გადავთარ-

გმნოთ, მივიღებთ შემდეგ სატრატოს: ავიღოთ დანაწილე-
ბული საქართველო: ქართლი, კახეთი, მესხეთი, იმერე-
თი, სამეგრელო, აფხაზეთი, გურია და სვანეთი. ყველგან
სუფევს დამოუკიდებელი პოლიტიკური ცხოვრება. სანამ
ამ კუთხეთა ეკონომიური ცხოვრება დაბალ საფეხურზედ
სდგას და მათი მოთხოვნილებებიც დაბალია, ყოველი
მათგანი იკმაყოფილებს თავს თავისი საკუთარი მეურ-
ნეობით. ყოველ კუთხეში მოსახლეობას მოჰყავს საკმარის-
სა ღვინო, პური. თვითვე ამზადებს იმდენ ტანსაცმელს,
რაც მას იყოფა და სხ. აქ ჯერ ადგილი არა აქვს სანოვა-
გის სიჭარბეს, რომ იყოს საჭიროება მისი გაზრდილ გატანი-
სა. რაკი ამ დონეზედ მოთხოვნილებაც პატარაა, ჯერ
არც რამის შემოტანის საჭიროებას აქვს ადგილი. ამ დროს
ჩვენ საქმე გვაქვს ე. წ. ნატურალურ ანუ კარჩაკეტილ
მეურნეობასთან. ასეთ პირობებში, (მარქსის დოგმის თა-
ნახმად) კუთხეთა შორის რაინე ურთიერთობის, ან მით
უფრო პოლიტიკური ერთობის საკითხი, მოხსნილია.

მაგრამ შემდეგ, ყოველ ცალკე კუთხეში, ეკონომიუ-
რი განვითარება შიშის წინ. ეს უმთავრესად გამოიხატე-
ბა შრომის დანაწილებაში. ამაზედ დიდად მოქმედობს
ნადავობა და კლიმატური დანაწილებაც; რომელიც თა-
ვის მხრივ იწვევს ცალკე კუთხეებში მეურნეობის სხვა
და სხვა დარგების განახლებულად განვითარებას. მაგ.
იმერელი ცლები გამოცდილებით დარწმუნდა, რომ მის
მიწაზედ მიუხედავად დიდი შრომისა და ჯაფისა, ხორბ-
ლის მეურნეობა ვერ იძლევა კარგ შედეგებს, ამავე დროს
იმაშიც დარწმუნდა რომ მისი ნიადაგი თუ განოყენებულ
იქნება მევენახეობისათვის, ის მას მისცემა ათჯერ მეტ
შემოსავალს. ასეთივე პროცესი მიმდინარეობს მაგ. ჯავა-
ხეთში. ჯავახელს ნიადაგი საშუალებას აძლევს მოიყ-
ვანოს დიდძალი პური, ხოლო ამავე დროს არ მოუპოვება
ერთი წვეთი ღვინო. აქედან ვხედავთ, რომ ეკონომიური
განვითარების ამ საფეხურზედ შიგნით ირდევია ეკონო-
მიური წონასწორობა. და რომ ის გადალახულ იქნას სა-
ჭიროა ახალი ფაქტორის შემოჭრა: გაცვლითი ურთიერ-

თოხის დამყარება. მაგრამ როგორ მოხდება ეს, როდესაც კუთხეთა შორის საზღვრები ჩაკეტილია. უფრო უარესი უნდა ვიგულისხმოთ შორეულ ქვეყნებთან დამოკიდებულებასზედ. შექმნილი ნდგომარეობა აიძულებს პოლიტიკურ ფაქტორს, რათა მან გაარღვიოს კარჩაკეტილობა. მყარდება კუთხეთა შორის დაახლოებით ისეთი ურთიერთობა, როგორც დღეს ერთა შორის. ეს ფაქტი უკვე საგრძნობლად არღვევს კუთხურ დამოუკიდებლობას. აღნიშნული ინტერესები მოითხოვენ ნელ-ნელა ამ ურთიერთობის განმტკიცებასა და გაფართოებას, მოკლედ რომ ვთქვათ, საბოლოო ჯამში უნდა მოხდეს სრული პოლიტიკური გაერთიანება. ასეთი ლოგიკური დასკვნა მარქსის თეორიისა, და ჩვენ ნათლად უნდა გაუხვდეთ ხაზი იმ გარემოებას, რომ ეს ერთობა შედეგი უნდა იყოს უკვე ხალხის ეკონომიური აღორძინებისა. იმ შემთხვევაშიც, რომ იმერეთს ყველაფერი საკმარისად მოჰყავდეს მაგრამ ერთ რომელიმე დარგში მას ჰქონდეს ჭარბი პროდუქცია, გატანა მაინც საჭირო იქნება რომელიმე საფუფუნო ნივთებზედ გადასაცვლელად, რათა მისი ცხოვრების დონე იყოს აწეული.

ჩვენ აქ მოკლედ გავითვალისწინეთ ეკონომიური ნდგომარეობის ის ფაზა, რომელიც, მარქსის გაგებით უნდა გახდეს გაერთიანების ფაქტორი. ერთი წუთით მკითხველთან ურთოდ დავეთანხმეთ მარქსისტებს და მივიღოთ მათი თეორია.

მაგრამ გავსინჯოთ ქართული ისტორიული სინამდვილე. გავარკვეოთ ის ურყევა ისტორიული საბუთების მიხედვით. შევისწავლოთ ის და ვნახოთ, რამდენად უდგება მას აღნიშნული თეორია. რას გვასწავლის ისტორია:

ქართველ ხალხს ერთბა მრავალჯერ უცდია და გარეშე მტრებისა და ხშირად შინაგანი ფაქტორების წყალობითაც მრავალჯერ დაშორებულა. ავიღოთ ყველაზედ კლასიკური შემთხვევა ჩვენი პოლიტიკური გაერთიანებისა. ამით გადავდივართ 8-10 საუკუნეებში. ნამდვილი პოლიტიკური გაერთიანება მოხდა ამ ეპოქაში.

ეს პროცესი დაწვრილებით იქნება აღწერილი ამ წიგნაკის ნუსაზე თავში, ახლა კი უნდა აღვნიშნოთ მოკლედ, რომ ამ დროს, დანაწილებულ ქართველ ხალხთა შორის უკვე არსებობდა ერთგვარი ეროვნული შეგნება. მის შექმნაში დიდი როლი ითამაშა კულტურულმა მოძრაობამ. შექმნილმა სარწმუნოებრივ ნიადაგზედ, ქრისტიანული დაწესებულებების მიერ გაწეული მოღვაწეობით. და უნდა გვახსოვდეს, რომ პოლიტიკურად დაშლილ საქართველოში ეს ფაქტორი უკვე დიდი ხნით ადრე აერთიანებდა ქართული მოდგმის ხალხებს. გარეშე მტრის, ჯერ არაბთა და მერე სელჯუკთა წნევამ ეს საერთო შეგნება კიდევ უფრო გააძლიერა. მას მოჰყვა შინაგანი პოლიტიკური ქიდილიც და თითქმის ორი საუკუნის ბრძოლებისა და მცდელობის შემდეგ ეს ერთობა მეთერთმეტე საუკუნის დამდეგს გამარჯვებით დაგვირგვინდა.

978 წ. ბაგრატ მე-3-ე გამოცხადდა აფხაზთა მეფედ, ე. ი. მას დაემორჩილა მთელი დასავლეთ საქართველო. ამ დროს ის ითვლებოდა აგრედვე მემკვიდრედ მესხეთისა და ქართლისა. 1001 წ. გარდაიცვალა დავით დიდი და ბაგრატი გახდა მესხეთის ანუ ტაო-კლარჯეთის ბატონი. 1008 წ. გარდაიცვალა ბაგრატის მამა და ქართლის მეფე გურგენი და ანიერითგან ბაგრატი ცხადდება „მეფე აფხაზთა და ქართველთა“-დ. 1010 წ. მან შემოიერთა კახეთი და ამით (თბილისის გამოკლებით, რომელიც ამ დროს არაბებს ეჭირათ) მთელი საქართველო იქნა გაერთიანებული. მართალია, ამის შემდეგ სრული სიწყნარე არ ჩამოვარდნილა. გაერთიანებული საქართველოს წინააღმდეგ იბრძოდნენ ზოგიერთი დიდი აზნაურები, რომელთაც ხელს უწყობდნენ გარეშე მტრები. არა ერთხელ განდგომია მეფეს ხან ერთი და ხან მეორე კუთხე; მაგრამ არსებითად მთლიანობა უკვე განხორციელებული იყო. ის ეერც შინაურმა ქიშპობამ და ეერც გარეშე მტრებმა ვეღარ შეარყიეს. ხოლო ის აზრი თითქოს საქართველო მხოლოდ მე-12-ე ს-ში გაერთიანებულიყო — ყალბია. მიუხედავად შინაური ბრძოლებისა, გაერთი-

ანება. უკვე ფაქტი იყო. და განა შინაურ ბრძოლებს დავით აღმაშენებლის ან გიორგიას და თამარის დროს არ ჰქონდა ადგილი! გაერთიანებული საქართველოს პირველი მეფე ბაგრატ მესამე დიდი და ძლიერი პიროვნება იყო. უმსოფრესო დავით აღმაშენებელი შეიქმნებოდა, მაგრამ სულ სხვა იყო გარეშე პირობები ბაგრატის დროს! განსხვავება ამ ორი დროის შორის იმაში იყო, რომ ბაგრატის დროს საქართველო განუწყვეტლივ გარეშე მტრის თავდასხმებს განიცდიდა, ე. ი. ის ვერ არ იყო სრულიად დამოუკიდებელი. ხოლო დავით აღმაშენებლის დროს ეს გახდა შესაძლებელი. საქართველომ გასწინადა ქვეყანა გარეშე მტრისაგან და სრული დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. არაბებიც განდევნა და ტფილისიც საქართველოს შემოუერთა. ეს დამოუკიდებლობა და სიძლიერე გარეშე მტრის პირისპირ, იყო მიზეზი იმისა, რომ ადამიანის თვალში საქართველოს ერთობას ამ დროისთვის უფრო ნათელს ხდიდა, ხოლო აბნელებდა ბაგრატის დროს. მაგრამ ეს ცხებათ ისეთ ადამიანებს, ვინც არ იცნობენ იატორიას. და ეს ხომ ვერ გახდება ქვეშაარტების საზომი! ნათელია, რომ მეტერთმეტე საუკუნის დამდეგს საქართველო იყო გაერთიანებული; ამ დროს ქართველი ხალხის ეროვნულმა შეგნებამ სრულიად ნათელყო მისი სოციალური სიმწიფე.

აღნიშნული ამბავი დადასტურებულია სპეციალისტ ისტორიკოსთა მიერ. ეს მაშინაც ცნობილი იყო როცა ნ. ჟორდანიას წყაროთა თეზის წერილებს. მაგრამ მან ეს სიმართლე უარყო, სრულიად უსაბუთოდ, მისი აზრით საქართველოს გაერთიანება მოხდა ნხოლოდ მე-12-ე ს-ში. მაგრამ რომ უსიკე უარყო და მოვლენას ახსნა მარქსის რეცეპტს დაუქვემდებაროს, ე. ი. ქართველი ერის წარმოშევა დაუკავშიროს კაპიტალიზმის განვითარებას ხანას, საჭიროა როგორმე მთელი ერთი საუკუნის ისტორია „დროებითად“, წარმავალად გამოაცხადოს და დაუკავშიროს „შემთხვევით“ მოვლენას! მარქსისტს ეს არ უჭირს, რათგან დიალექტიკა ანას ასწავლის; ხოლო იმას არ და-

გადევს, ეს „დროებითი“ ერთ დღეს ეხება, ერთ თვეს თუ ერთ საუკუნეს. საქართველოს ეს ერთი საუკუნის დიდი და ბრწყინვალე ისტორია და მისი აღორძინებაც უორდანიანათვის იყო შემთხვევითი, ნაყოფი რაი დიდი მეფის ნაცოდვოლარისა. ის სწერს: „მართალია დავით აღმაშენებლისა და თამარ მეფის დროს საქართველო ერთი პოლიტიკური ცხოვრებით სტკბებოდა... მაგრამ სუყველა ეს დროებითი, წარმატალი იყო. ეს არ იყო შედეგი და დასკვნა ერის ეკონომიური გაერთიანებისა, არ იყო ქვეყნის გულიდან წარმოშვებული, (ხ. ჩ.) მხოლოდ ინისთანა მშრომელ მხნე და გამჭრიახ მეფეთ, როგორიც იყენენ დავით აღმაშენებელი და თამარი, შეეძლოთ დროებით მაინც შეეერთებინათ მთელი ქართველობა. მოშორდენ თუ არა ისინი, ამ ქვეყნიურ ცხოვრებას, მაშინვე გაჰქრა ერთობა და გაჰქრენ საქმენი მათ მიერ დაწყებულნი“. (იხ. მისი წიგ. გვ. 29).

ეს გრცელი ამონაწერი განმარტებას აღარ მოითხოვს, ხოლო უნდა შევნიშნოთ: აქ უორდანიი ღალატობს თავის კონცეპციას, რათა ერთხელ აკვიტებული ყალბი აზრი გაამართლოს.

უორდანიი უარსჰყოფს საქართველოს ერთობის ფაქტს არა მარტო მის შორეულ წარსულში, არამედ მის ყველაზედ ძლიერებისა და აყვავების ხანაშიც. მაგრამ როგორ? ის რომ ცნობილია? მაშინ საკმარისია ის დროებითად გამოაცხადოს და მიაწეროს კერძო შემთხვევას, მაგ. პაროვეებათა გავლენათ. სწორედ აქ, უორდანიი იბუღებული ხდება, დროებით მაინც დაჰგმოს თავისი უფალი. რათგან მარქსი ხომ მას ვერ აპატიებდა რომ პიროვნებას მიაწეროთ ისეთი დიდი საქმე, როგორიც არის ერის გაერთიანება და აღორძინებაც! პიროვნების ასეთი როლი ისტორიაში, ხომ დაუშვებელია მარქსისტისათვის! მაგრამ უორდანიი თვალეზი დახუჭა და ეს დიდი როლი დავით-თამარისა აღიარა. მარქსიზმს უღალატა ინისთვის, რომ გაენადგურებნა საქართველოს მთლიანობის ფაქტიცა

და მისი კანონიერებაც. დამტკიცებონა რომ ეს „არ იყო ქვეყნის გულიდან წარმოშვებული“. ჩვენ კი, რომელსაც გეწამს პიროვნების დიდი როლი ისტორიაში, ასეთ სასწაულებს მაინც ვერ მივაწერთ ვერც დავითს და ვერც თამარს. იმაზედ მეტი უმეცრება არაფერი იქნებოდა, მოუმწიფებელი და დაბალ დონეზედ მდგომი ერის უცბად მაღალ საფეხურზედ ასკუპება 'მივაწეროთ პიროვნებას! პიროვნების ძალასაც თავისი საზღვარი აქვს და დავით-თამარმაც მხოლოდ ის შეაჩუღლეს რაც შექმნილ პირობებში შეეძლოთ მსგავს პიროვნებათ. ან და რანაირად შეიძლება, ერის ერთი საუკუნის ისტორია, ყველაზედ სრულყოფილი თავისი ფორმით და მაღალი შინაარსით, იყოს ნაყოფი რაღაც ფაფქრაკისა! ან და თამარის შემდეგ რატომ უნდა დანგრეულიყო ქართველთა ერთობა? ერთობის საფუძველი თუ მართო ეკონომიური წარმატებაშია. მაშინ საქართველო ზომ არ იცნობს სხვა უფრო ძლიერ ხანას ეკონომიური აღორძინებისა და რანაირად შეიძლება მაშინ აიხანას ეს მოვლენა? ცხადია, ეორდანის ეკონომიური თეორია სუბტა ამისთვის პასუხის გასაცემად... ქეშმარიტ პასუხს კი გვაძლევს ისტორია.

ერთი უცევს ორი საუკუნის წინ გაერთიანებული: გარეშე მტერთაგან უზრუნველყოფილი, განმტკიცებული, ნივთიერად და კულტურულად აღორძინებული, ფიზიკურად გაძლიერებული.. აი, ასეთი საქართველო გადაეცა გიორგი ლაშას. ახალგაზრდა მეფე გააგრძელებოდა იყო განთქმული მოღვაწეებითა და მხედრობით. არსებითად, არავინ იფიქრებდა რომ საქართველოს რაიმე განსაცდელი მოელოდა. მაგრამ ქართველთა ეს დიდება მალე დაიღრუბლა ერთი დიდი საყრთაშორისო მოვლენით: ეს იყო მონგოლთა გაძლიერება, რომელმაც დიდად შესცვალა მაშინდელი მსოფლიოს რუკა...

3

არაბთა ბატონობის დროს საქართველო დიდად იყო შევიწროებული. ამ დროსვე იბადება ეროვნული მოძრა-

ობა. დაწყებული კულტურის დარგში, მალე გადადის პოლიტიკაშიც. სახალხოთა შესუსტების შემდეგ იწყება ქართველთა პოლიტიკური დამოღიძვება. მაგრამ მალე გამოჩნდებიან სელჯუკები და კვლავ იწყება საქართველოს აოხრება. საქართველო ამ დროს ილაჯ გაწყვეტილი იყო. მოსახლეობას საშუალება არ ჰქონდა ლუკმა პურის მოპოვება. დავით აღმაშენებელამდე საქართველოს სელჯუკებთან მოსვენება არა ჰქონდა. მაჰმადთან შემოსეული, მიჰყავდათ საქონელი. იყო აგრძედე დაუმუშავებლობა და შემოუსაველობა. უწი იყო გაძვალტყავებული და სიმშლით სულს ღაფავდა. არ ჰქონდა დრო დათვისვის, დამუშავებისა და თჯ რაშეს მოასწრებდა, ისიც შემოსეულ მტერს ნიჰქონდა. მოსახლეობის დიდი ნაწილი მთებში იყო გახიზნული და იქ ნადრობითა და მცენარეულობით ირჩენდა თავს. როდესაც ათვალიერებთ იმდროინდელ ანალებს, პირდაპირ განცვიფრებული რჩებით, რომ ასეთ პირობებში ერი ახერხებდა არსებობასა და მტრისადმი გამკლავებას! პირდაპირ სასწაულოდ გეჩვენებათ, რომ ჩვენი ისტორიის ამ შეგნელი ეპოქიდან, რომელიც მტრის მიერ შევიწროებასთან და სიმშლითან ერთად ეპიდემიით იყო შეპყრობილი, როგორ გადარჩა ცოცხალი და გამოვიდა შექმნილი მდგომარეობითგან?!. თუნდაც მცირე ისტორიული მხგალოების დასახლება ნათელს ჰყოფს ეორდანიას თეორიის უსაფუძვლობას. სასაცილოა, სიმშლობაში მყოფი ერი ამავე დროს წარმოვიდგინოთ ეკონომიურ წარმატებაში და მისი გაფართოება დაუკავშიროთ ამ მოგონილ სინამდვილეს!

ისტორიკოს ჯუანშერის ცნობით 737-742 წ. მურვან ყრუმ საქართველო ისე ააოხრა, რომ ქვა ქვაზედ არ დასტოვა: „იქმნა განურყენილ ქვეყანა ქართლისა, სომხითსა და რანისა.ა არლარა იპოვებოდა ნაშენები, არცა საქმადი კაცთა და პირუტყვთა ყოველადვე“ო.

არაბ ისტორიკოსის ცნობით, როცა ბულამ ტბილისი აიღო, მართო ამ ქალაქში დაღუპულა 50.000 სული. 764 წელს ხაზარებმაც აიღეს ტფილისი და საატყად ააოხ-

რეს. ამ ხანებში აღ. საქართველო ისე იყო განადგურებული, რომ ხალხს იქ აღარ ედგომებოდა, და მასიურად გარბოდა დას. საქართველოში.

არაბებსა და ხაზარებსა დაუმატენ სელჯუკები. მე-11-ე საუკ. დამდეგითგან დაიწყო მათი თარეში. რაინი შემოდირიოდენ ბანდებად და სისტემატიურად აოხრებდენ ქვეყანას. სცარცვადენ და ანადგურებდენ ხალხის სარჩო-საბადებელს. ამაზედ დავით აღმაშენებელის ისტორიკოსი სწერდა: „არ იყო მათ უამთა შინა თესვა და მკა, მო-ოხრდა ქვეყანა და ტყედ გარდაიქცა, ნაცულად კაცთა, მხეცნი და ნადირნი ველისანი დაეცკვიდრეს მას შინა“.

ამას დაერთო სტიქიური უბედურებაც. 1088-1089 წ. მომხდარა საშინელი მიწის ძვრა: „შეიძრა ქვეყანა საფ-უძვლითურთ, ესოდენ სასტიკად, ვიდრემდის მთანი მა-ლაღნი და კლდენი მყარნი სახედ მტუერისა დაუგულნეს, ქალაქნი და სოფელნი დაირღვეს, ეკლესიანი დაეცნეს, სახლნი დაითრგუნეს და დაირღუნეს და რქმნეს საფლავ მას შინა მკვიდრთა“.

ყველა ამ უბედურებებმა ხალხი ფიზიკურადაც გაანადგურა. ნაწილი გახიზნული იყო და დარჩენილი ნაწილი მტერთან ბრძოლაში ჩაბმული...

1089 წ., როდესაც დავით აღმაშენებელი ავიდა ტახ-ტზედ, ქვეყანა დაცალიერებული ყოფილა ხალხისაგან. მისი ისტორიკოსი სწერს: „თვინიერ ცხეთასა სადამე არ იყო კაცი სოფელსა შ-ნა, არცა რა შენებლობა“.

აოხრებული ქართლის ველები, უკაცრიელნი, შოიცვა ტყემ და იქ მხოლოდ ნადირნი დათარეშობდენ. „აღსავსე იყო ირემთა და ეშუთა“. ბარში ხალხი ველარ ჩამოდიო-და ნადირთა და სელჯუკთა შიშით.

მხოლოდ დავით აღმაშენებელის დროს გახდა შესაძ-ლებელი ამ უბედურებათა ბოლოს მოღებისა. ამას კი გარეშე პირობებთან, შიგნით შექმნილმა ერთობაზაც დი-დად შეუწყო ხელი. საკმარისი იყო ისეთი ძლიერი ხელი, როგორც დავით აღმაშენებელი, რომ ხალხი ნელ-ნელა დაებრუნებინა ნორმალურ მდგომარეობაში. მან ჩამოა-

ახლა მთებში გახიზნული მოსახლეობა „სოფელთაფცა იწუეს შთამოსვლად და დასხდომად“..

მალიქ შახის სიკვდილის შემდეგ დავით აღმაშენებელმა ისარგებლა მუსულმანთა დასუსტებით და ჯერ ხარჯი შეუწყვიტა. „მოეშენა ქვეყანა ქართლისა, განძლიერდა დავით და განიმრავლა სპანი და არღარა მისცა სულთანსა ხარაჯა“, ხოლო მალე მათი კვალიც აღკვეთა საქართველოთაგან ისე, რომ „თურქნი ვერღარა დაიზამთრებდეს ქართლსაო“.

ასეთი იყო ტრადიციული სინამდვილე ქართველი ხალხის ცხოვრებისა მისი გაერთიანების დროს. რაკი ჟორდანიას თეორიით ერის პოლიტიკურ გაერთიანებას წინ უნდა უსწრებდეს ეკონომიური გაერთიანება, ხოლო უკანასკნელი გულისხმობს უკვე ეკონომიურ აღორძინებას, აქედანვე ნათელია რამდენად ყალბი იყო მისი აზნა.

რომელ ეკონომიურ აღორძინებასა და გაცვლა-გამოცვლაზედ შეიძლებოდა ლაპარაკი მაშინ, როდესაც სამი მეოთხედი მოსახლეობისა მთებში იყო გახიზნული და დანარჩენი სიმშვილათ სულს ღაფავდა! და ეს იყო მუდმივად აწორედ იმ საუკუნეებში როცა ზდებოდა გაერთიანება. ამიტომ ნ. ჟორდანიას მტკიცება მოკლებულია სერიოზულობას, რათგან ის ემყარება ზღაპარს და არა ისტორიას!...

მას რომ გულისხმით შეესწავლა ჩვენი ისტორია, სწორედ საწინაღმდეგო დასკვნამდე მივიდოდა. მაგრამ, როდესაც ადამიანი ზაკითხთან მიდის წინასწარ აღებული საზომით, მათვის ყოველგვარად შესწავლა გამოარიცხულია. გინდა არა გინდა ისტორიის ჩარხს ისე უნდა ეტრიალა, როგორც ამას მარქსის საზომი მოითხოვს!

ჩვენი ისტორიის ფაქტები სულ საწინაღმდეგოს ლაპარაკობენ. აქ სწორედ უკუღმა მოხდა. ეკონომიური და კულტურულ აღორძინებას წინ უსწრებდა პოლიტიკური გაერთიანება. მარქსის თეორიის წინაღმდეგ ასეთ კლასიკურ სურათს იძლევა საქართველოს ისტორია და უცნა-

ური მოვლენაა, რომ ქართველი ადამიანის გონებაში ფესვი მოიკიდა მარქსის აზროვნებამ..

საქართველოს გაერთიანებას ამ პერიოდში დიდად შეუწყო ხელი მტრის მუდმივმა თარეშმა, რომელიც მაგაეს შემთხვევებში აძლიერებს ეროვნულ შეგნებას და გადადის მოქმედებაში. მასვე დაედო საფუძვლად ის დიდი კულტურული მუშაობა, რომელიც მეხუთე საუკუნით გან მოყოლებული, უცხოეთსა და საქართველოში იქმნებოდა ქართველი სულიერი მანების მიერ. პოლიტიკურ გაერთიანებამდე, ქართველ ხალხში უკვე დამყარებული იყო სულიერი ერთობა. მანამდე შექმნილი ქართული კულტურა იყო ქართული ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. ის ატარებდა საერთო სულსა და ხასიათს. და როდესაც დადგა ხელსაყრელი პირობები, შესუსტდა გარეშე ძალების გავლენა, ქართველობამ მაშინავე სცადა ნანატრი ერთობის განხორციელება. ხოლო კულტურულმა და სულიერმა ერთობამ გააადვილეს პოლიტიკური მთლიანობის აღდგენა.

თუ სასწორზედ დავდებთ ამ ორ ფაქტორს, დაინახავთ, რომ ამ შემთხვევაში მთავარი როლი მაინც გარეშე პოლიტიკურმა ფაქტორმა ითამაშა. აქ ზედმეტად მიგვაჩნია ამ პირობებზედ შეჩერება, რათა ის საკმარისად ცნობილია და ვფიქრობთ, რომ თვინიერ ამ პირობათა, ქართველ ხალხს გაუჭირდებოდა პოლიტიკური ერთობის აღდგენა.

ნ. ჟორდანიამ უარაყო ეს სინამდვილე. უარაყო თვით ერის არსებობა. მისთვის, ამ ეპოქაში და შემდეგშიც, ქართველი ერა წარმოადგენდა რაღაც დაულაგებელ მასას, დაშლილ - დაქსაქსულს, არაფერში საერთოს მქონეს. დავითის და თანაარის დროც, ეს რაღაც დროებითი და წარმავალი იყო და ისიც მალე გაჰქრა. ის სწერს: „ჩვენს ისტორიას თან დაჰყვა ერთი ძალა, რომელიც მატლივით ჩაჯდა ცხოვრების სათავეში და დაუწყო ღრუნა ქართველთა ერთობას. ეს იყო საქართველოს მიდრეკილება დანაწილებასადმი“.

მასი აზრით ქართველი ხალხი თითქოს რაღაც გამოწაც კლასი ყოფილიყოს, არ ემორჩილებოდეს 'აერთო წესებს; თითქოს ღანაწილებსაქენ მისწრაფება მიაო თანდაყოლილი თვისება ყოფილიყოს. სინამდვილეში აქაც საწინამდებო ხდებოდა და ხდება ყველა ხალხებში. ასე მოხდა ჩვენშიც. დაშლილობისაქენ მისწრაფებას ადგილი აქვს ყოველი ხალხის ცხოვრებაში, ხოლო განსაკუთრებულ ისტორიულ პირობებში. ასე მოხდა საქართველოშიც. და ისტორიავე გვასწავლის, რომ არ ყოფილა არც ერთი შემთხვევა, როდესაც გარეშე მტრის გავლენის შესუსტებასთან, ერში გაერთიანების იდეაცა და ცდაც არ წამოქრილიყოს!

ქართველი ერის მუდმივი მისწრაფება, მიუხედავად მრავალი შინაგანი განმაქერძოებელი ბრძოლებისა, იყო მიმართული ერთობისაქენ.

ნაწილი მესამე

1

ჩვენ გავითვალისწინეთ საერთო პროცესი სოციალური ევოლუციისა. ისიც ვნახეთ, რომ ხალხთა ეროვნული ფორმაცია ხდებოდა სხვა და სხვა ფაქტორთა ზემოქმედებით. ასევე მოკლედ აღვნიშნეთ ქართველი ერის ფორმაციის მთავარი ფაქტორები. ახლა გადავალთ მის უფრო დაწვრილებით ანალიზზედ. განვიხილოთ ყველა ის ფაქტორები, რომელთაც პირდაპირ ან არა პირდაპირ ზეეძლოთ მოქმედება ქართველი ერის გაერთიანებაზედ. ამ ფაქტორთა შესწავლა საშუალებას მოგვცემს დაახლოებით მაინც გავითვალისწინოთ თვით დრო ქართველთა გაერთიანების პირველი ცდებისა. როდის უნდა მომხდარიყო პირველი ამოძრავება ქართველთა ნათესავისა, ერთი საერთო პოლიტიკური ოჯახისა შესაქმნელად. ამ შესწავლაში ჩვენ ვემყარებით თანამედროვე საისტორიო და საზოგადოებათა მეცნიერებას. ყველა იმ ფაქტებსა და მოვლენებს, რომელნიც გაგვაცნობენ სინამდვილეს.

უმთავრესი ფაქტორებია: 1) საერთო წარმოშევა, 2) საერთო უნა, 3) საერთო სარწმუნოება, 4) საერთო კულტურა, 5) საერთო ტერიტორია, 6) გარეშე ბალებთან დანოკიდებულება და სხ.

1. ქართულთა მოდემის მიერ ცნობა ურთიერთ ნათესაობას ძველი ამბავია. აქ უნდა გავაჩიოთ სამი პერიოდი. პირველად ერთ საერთო ენაზედ ამეტყველება უნდა მომხდარიყო უმთავრესად ერთ ანტროპოლოგიურ ჯგუფში და ერთ განსაზღვრულ ტერიტორიაზედ. რამდენადაც მაშინ ფასდებოდა ნათესაური კავშირი, ამ ნიჲდაგზედ ცნობა მათში უნდა ყოფილიყო ძლიერი. შგნდეჲ პერიოდში ეს ხალხი მრავლდება და იშლება. იშლება ტერიტორიალურადაც. იწყება მათ შორის განსხვავებული განვითარება. ეს ფაქტორი პირველად ცხადდება ენობრივ განსხვავებაში. ხოლო შორეული ისტორიული ფაქტებო მოწმობენ. რომ ამ პერიოდშიც არ შეწყვეტილა მათ შორის ერთგვარი სიახლოვე და განსაკუთრებულ შემთხვევებში ერთმანეთს უკავშირდებოდნ საერთო მტრის წინააღმდეგ. მაგტო შემთხვევათი თავდაცვითი გრძნობა მათში ერთობას ვერ დაამყარებდა, რომ კიდევ არ ყოფილიყო შერჩენილი გრძნობა ურთიერთ სიახლის ნათესაობისა. მაშასადამე, მეორე პერიოდში შერჩენილი საერთო გრძნობა უნდა ყოფილიყო აგრედვე ერთი მიზეზი მათი პერიოდული პოლიტიკური ერთობისა. აქ შეგდევათ მესამე პერიოდში, როდესაც შემთხვევითი ერთობის ნიჲდაგზედ შექმნილი შეგნებისა და თავდაცვის აუცილებლობის გრძნობას უნდა აემოძავებინა ქართული მოდგმა, უფრო მყარი ერთობის შესაქმნელად.

ქ. წ. მეორე და განსაკუთრებით პირველ ათასეულში ეხვდავთ მესამე პერიოდს მთლიანობის ცდებისა.

უძველეს ხანაში არ არსებობდა ერის ცნება. ის გვიან შეიქმნა. (ამაზედ ქვემოთ.) მაშინ ერთი ქართული მოდემის ხალხი იწოდებოდა „ქართველთა ნათესავად“. ეს უკვე თავნათავად მთლიანობის აღმნიშვნელი ტერმინი აგრედვე გვიჩვენებს სისხლით ნათესაობის მნიშვნელო-

ბას ამ პერიოდისთვის. ამ სახელწოდებას ეხედებით ჩვენს მწერლობაში დასაწყისიდანვე. ეს ნიშნავს, რომ მას უნდა ჰქონოდა გაცილებით დიდი ასაკი და რაც აგრძედე დამადასტურებელია იმისა, რომ მაშინაც არაუვისთვის სადღო არ ყოფილა ქართველთა ერთი საერთო წარმოშეება.

2. უფრო საინტერესოა ენის ფაქტორი. დღეს ცნობილია ოთხი ქართული დიალექტი. საერთო არის ერთი — ქართული. ისმება საკთხი. როდის გახდა ის საერთო ყველა ტომთათვის. არ გვაქვს არავითარი საბუთი ამ დროის გამოსარკვევად. ხოლო ვიცით, რომ ეს დრო უნდა ვეძიოთ ძალიან შორეულ წარსულში.

ისტორიკოსები გვაწვდიან, რომ პირველ საუკუნეებში, ლაზიკის სამეფოში ინახავდნენ სამეფო არქივებს. სამწუხაროდ არ ვიცით რა ენაზედ უნდა ყოფილიყო ის დაწერილი! სწორედ მას შემდეგ იწყება ქართული მწერლობა და საფიქრებელია, რომ საერთო ენას მანამდე დიდი ტრადიცია არ ჰქონოდა, ამ დროს ასე უცბად ვერ გახდებოდა საერთო სამწერლო ენად.

მას შემდეგ რაც ჩვენ მწერლობა შეექმნით, იმ დღით-გან ყველაფერი იწყება ერთ საერთო ენაზედ. მაშასადამე ამ დროისთვის საკითხი აღარ დგება. ის უნდა ვეძიოთ უფრო ადრინდელ ხანაში. ზემოდ აღნიშნულ პირველ პერიოდში (რომელსაც გადავყავართ პრეისტორიაში). ის საჭირო არ იქნებოდა, რათგან მაშინ ენობრივი განსხვავება ან სულ არ იყო, ან ძალიან სუსტი. მისი საჭიროება ავტომატურად უნდა დაბადებულიყო იმ დღითგან, როცა ენობრივი განსხვავება საგრძნობი შეიქმნა და ამავე დროს ერთობის საჭიროებამ. მოითხოვა ის. რათგან სხეანაირად გაუგებარია საერთო ენის საჭიროება. ეს უნდა მომხდარიყო შესამე, პერიოდში, არა უგვიანეს პირველი ათასეულის დასაწყისისა; მაშინ, როდესაც ისტორიული ანალები ხშირად ლაპარაკობენ ქართველთა ერთობაზედ. საერთო ენის შექმნის პროცესიც ხანგრძლივი უნდა ყოფილიყო. რომელი იყო ის ტომი, რომელსაც ეკუთვნის საერთოდ გამოყენებული ენა? იმავე მნიშვნელო-

ბა არა აქვს. ხოლო ცხადი უნდა იყოს, რომ ეს ტომი უნდა ყოფილიყო ძლიერი პოლიტიკურად და შეიძლება კულტურულადაც, რომ მისი გავლენით ის სხვებთან თავედ მოეხვია.

ივ. ჯავახიშვილის მტკიცებით საერთო ქართული ენა შედგება ყველა კილოვების მონაწილეობისა. საერთო ენამ შთანთქა თითოეული ცალ-ცალკე და შეიქმნა ერთი. ესცადოთ ამ დებულებას შემოწმება ისტორიული ფაქტებით. ჩვენს „საქართველოს ისტორიაში“ (იხ. ფრანგული გამოცემა.) გაცივით აღნიშნეთ, რომ ქალდის ტომი ანუ ტომები, ქ. წ. მეოთხე ათასწლიდან, მესოპოტამიითან იხვედნენ ჩრდილოეთით და ბოლოს პირველ ათასწულში შევლენ უჩარტუს სახელმწიფოში. ამანედ ცოტა უფრო ადრე, მე-12-ე საუკუნეში ქ. წ., როდესაც ფტემა ხეთის იმპერია, მაშინ მათ შემკვიდრებობას ებატონებთან მესხისა და ტაბალის ტომები ერთ კონფედერაციაში გაერთიანებული. აღბად მათთანვე იყო ამ დროს ძალზედ შესუსტებული კასხის ტომიც. რათგან ამ პერიოდში სამი ქართული ტომის ერთობას ამოწმებენ ისტორიკოსები. საერთო ენის შექმნაც მაშინ იყო მოსალოდნელი. აღბად მთავარი როლი უნდა ეთამაშა მასში ჯერ მესხთა და მერე ტაბალთ ანუ იბერთა ენას.

ეს ერთობა და ძლიერებაც რამდენიმე საუკუნე გაგრძელდა, სანამ ასურები მათ საბოლოოდ არ დაამარცხებდნენ. ხოლო ის დრო საკმარისი იყო ბევრი რამის შესაქმნელად. ამ დროს გაჩნდა ქართული და ~~ქართული~~ ^{ქართული} მწიგნობრობაც.

ქ. წ. შემდეგ საუკუნითგან მოყოლებული, აღნიშნულ ქართველ ტომთა მოძრაობა დღევანდელ საქართველოს ტერიტორიაზედ დაღაგებით დამთავრდა. ამვე პერიოდში უნდა მომხდარიყო, ახლად გამოჩენილ სომეხთა მოწოლით, უჩარტუს მოახლეობის ერთი ნაწილის შემოხიზენა საქართველოში და აღბად ამ დროსვე მოხდა ეთნიურ აღრევისთან, ენათა გადაჯვარედინებაც. რაკი ენაც და ბოლოს თვით ერმაც ქართველის ტომის სახელი მიიღო, აღბად ამ პერიოდში მათი გავლენა უფრო ძლიერი

უნდა ყოფილიყო სხვა ტომებზედ. ამ პერიოდისთვის უკვე შექმნილ საერთო ენას მესახურ და იბერულ ენათა ნიადაგზედ უნდა დაჰმატებოდა ქალღუჭი ელემენტიც და მიეცა თავისი სახელი.

ისტორიულ ფაქტთა და მოვლენათა გათვალისწინება ნებას გვაძლევს აღვიაროთ: ქართული საერთო ენა უნდა შექმნილიყო ქ. წინ. პირველი მისი ცდა უნდა მომხდარიყო მეორე ათასეულის ბოლოში და დაგვირგვინებულიყო ქ. წ. პირველი ათასეულის ნახევარში. ამ პერიოდში ის უკვე ისე ყოფილა განმტკიცებული, რომ შემდეგი ხანების განმეორებით დაშლილობათ მისი საერთო ხასიათი და მნიშვნელობაც ვეღარ წაუშლია. ის დარჩა საერთო როგორც მწერლობაში ისე ეკლესიასა და სახელმწიფო მართვა - გამგეობაში.

3. არა ნაკლები რწმენით შეიძლება ლაპარაკი სარწმუნოებრივ ერთობაზედ. რომ ქართველ ტომებს ერთნაირი სარწმუნოება ჰქონიათ, ესეც ფაქტია. შემდეგ დაშლის ნიადაგზედ თუმცა წარმოიშვენ მთელი რიგი ახალი სახელები ღვთაებათა — დამტკიცებულია, რომ განსხვავება იყო მხოლოდ სახელებში. ესა თუ ის ღვთაება სხვა და სხვა კუთხის ნიადაგზედ იძენდა ახალ სახელს, ხოლო შინაარსი მუდამ რჩებოდა საერთო. ამგვარად სარწმუნოებრივი ერთობა ჯერ კიდევ წარმართობის დროს შემოწმებულია, სხვა და სხვა თქმულებებითა და ლეგენდებით. ქრისტიანობაც ერთი გაბდა ყველასათვის და მსახურებაც ერთ საერთო ენაზედ სრულდებოდა ყველა ტომთა შორის, მიუხედავად მათი პოლიტიკური დანაწილებისა. ეს ფაქტიც მოწმობს, რომ ქრისტიანობას შემოქრის დროს უკვე საერთო ენა ბატონობდა.

ამგვარად, უძველესი დროითგანვე, ქართველთა ნათესავს აკავშირებდნენ სარწმუნოებრივი წარმოდგენანი. ისინი მასში ქმნიდნენ ერთ საერთო მოჩალსა და ზნე-ჩვეულებებს, საერთო ხასიათებს, რომელნიც შემდეგ თავის მხრივ საფუძვლად უნდა დასდებოდნენ ამ ხალხთა პოლიტიკური ერთობის სიმტკიცეს.

4. ეთნიური, ენობრივი და საზღვრულობრივი ერთობა უცვლელ ნიშნავს საერთო კულტურულ ერთობას. ქრისტეს აქვთ ეს ერთობა საკმარისად ცნობილია და მასზედ აღარ შევჩერდებით. ქართველ ტომებს უწინაც კჳონიათ ერთი საერთო კულტურა. კულტურა იქმნება ეროვნულ ნი-
ადაგზედ. არქეოლოგიური აღმოჩენები ადასტურებენ ქართველი ხალხების შემოქმედებათა საერთო სულსა და ხასიათს. საერთო ფორმასა და შინაარსსაც. ქართველი ტომები დახელოვნებულნი ყოფილან სხვა და სხვა დარ-
გებში. მაგრამ საერთო სტილი მაინც ყველგან იყო გამო-
მელაგნებულნი. როდესაც ჩვენ ვადაჩვენებთ ქართველთა მი-
ერ შექმნილ ნივთიერი თუ სულიერი კულტურის ძეგლ-
ებს, სხვა ხალხებისას, ვნახულობთ დიდ განსხვავებას.
მაშინ როდესაც სხვა და სხვა ტერიტორიაზედ მოსახლე
ქართულ მოდგმის მიერ შექმნილ ძეგლთა შორის დაკუ-
ლია ბევრი რამ საერთო. ეს საერთო სული გამომელაგნე-
ბულია ადამი - ჩვეულებებში, სამართალსა და სახელმ-
წიფოებრივ ფორმებში. მათი საერთო ხასიათი სჩანს აგ-
რადვე გარეშე ხალხებთან ურთიერთობაშიც.

5. ქართველ ტომთა ტერიტორია ხშირად განიცდიდა
ცვალებადობას. ზოგი ტომი აღბად უფრო ადრე მოსწყ-
და დედა ოჯახს, შეიძლება შორეულ აზიაში ყოფნი-
დროსვე. ამ ხალხთა კვალს ახლაც ნახულობენ აზიაში.
ზოგი კი პირველი ამოძრავების დროს ძალიან შორსაც
უნდა წასულიყო. ეს ელემენტები, აზიაში დარჩენილნი
თუ შორს გაფანტულნი, სამუდამოდ მოსწყდენ იმ მთა-
ვარ ჯგუფს, რომელსაც შემდეგში, თავის მოძრაობის
არცდ უნდა დავსახა: მესოპოტამია, მცირე აზია და კავ-
კასია. ამ ნაწილებს ქართული მოდგმისა, შედარებით ურ-
თიერთ მეზობლად უცხოვრიათ. ამ ფაქტსაც საჭიროე-
ბის დროს უნდა გაეადვილებინა მათ შორის ერთობის
დამყარება. ქ. წ. პირველი ათასწლეულითგან მოყოლებული
ეს ტომები განსაკუთრებით ერთ სექტორში სცხოვრობენ.
საზღვაოა წლის განმავლობაში განუწყვეტელი ომების
შემდეგ, ხან სემიტებთან და ხან ინდო - ევროპელებთან,

ქართული მოდემის ხალხები, რომელნიც გაშლილნი იყვნენ პალესტინა . მესოპოტამიამდე და ირანის ზეგანამდე, საბოლოოდ შავი ზღვის ნაპირებზედ შემოკრბენ. ეს იყო იძულებითი, მაგრამ ფაქტი. ხოლო ცოტა გვიან ეს ტერიტორიალური ინტეგრაცია დაგვირგვინდება დღევანდელ ამიერკავკასიაში. ამგვარად დროთა მსვლელობაში, ბედნიერ თუ უბედურ შემთხვევათა წყალობით, ტერიტორიის ფაქტორიც ვითარდებოდა ქართული მოდემის ერთობის სასარგებლოდ. მიუხედავად მათი პოლიტიკური დანაწილებისა, ტერიტორიალური სიახლოვეც დიდ როლს თამაშობდა მომავალი ერთობის შესაქმნელად.

6. ფრიად დიდი როლი ითამაშა ქართველთა ნათესავთა შემოკრებისა და გამაგრების საქმეში გასუშე ძალამ.

ქ. წ. მეოთხეც, ნესამე და მეორე ათასეულებში შემდეგ სურათებს ვხედავთ: მცირე აზია - მესოპოტამიაში მიმდინარეობს ბრძოლა სამი მთავარი რასის ხალხთა შორის. ქართულ მოდემის, სემიტთა და ინდო-ევროპელთ შორის. პარალელურად ამ რასიული ბრძოლისა მიმდინარეობს მუდმივი ბრძოლები ცალკე ხალხთა შორისაც, ტომობრივ ნიადაგზედ. რომელთაც აქვთ უკვე გარკვეული დამოუკიდებელი პოლიტიკური სახე. ასე ხდებოდა ალბად ქართველ ტომთა შორისაც და ისიც შემჩნეულია, რომ ამ დიდ ბრძოლებში ერთი მოდემის ხალხები ურთიერთ შორის უფრო ღმობიერნი იყვნენ. ხშირად ვხედავთ აგრედვე ქართველთა ნათესავის გაერთიანებულ ბრძოლებს საერთო მტრის წინააღმდეგ. ჰურთსა და მიტანის სამეფოები შეერთებული ძალებით ებრძოდნენ ეგვიპტესა და ხეთების იმპერიას. უცანასკნელთა და ცუდის შემდეგ, ასურეთის იმპერიას, ქართველი ტომები: მესხები, ტაბალები და კასკები შეერთებული ძალებით ებრძვიან. ამ კავშირებს ისეთი სახე არ მიუღიათ რასაც დღეს ერთობას დავარქმევდით, მაგრამ უფლების იმდროინდელი შეგნებით ის თითქმის სრულ ერთობას უდრიდა. რათგან მამოწმდელი გაგება ერთობისა თავსდებოდა ტომობრივი ავტონომიის ფარგლებში. კიდევ მეტიც, თვით ცალკე ტომშიც იყვნენ პატარა მეფე-

ფეოდალები, რომელნიც აგრედნენ ინახადენ ერთგვარ ავტონომიას. მაგ. ასურულ წყაროებში მოხსენებულია ხუთი მესხთა მეფე და 24 ტაბალებისა. ცხადია, ტაბალთა ერთი მეფეთაგანი დიდი რამის მფლობელი არ უნდა ყოფილიყო! ის ალბად უფრიდა დიდ ფეოდალს. მიუხედავად ამისა ისინი იხსენიებიან მეფეებად და ისიც ფაქტია, რომ მათ შორის იყო სრული ერთობა. უცხო მწერლებიც ადასტურებენ ამ ხანებში ქართველთა შორის მკვიდრო ურთიერთობას, ხოლო ჯავახიშვილი სამართლიანად შენიშნავს: მათი ერთობის სასიათითგან სჩანს რომ ეს ურთიერთობა უნდა მომხდარიყო უკვე უფლებრივ ნიადაგზედ. ყველა გარემოებანი ამტკიცებენ, რომ ჩვენ არ გუქონდა საკმე შემთხვევით, საერთაშორისო სასიათის ჯავშირებთან, რაც შეიძლება მომხდარიყო უცხო თელთანაც. ეს უფრო იყო ერთობა ეროვნული ხასიათისა. აქ იყო განხორციელებული ერთობის გრძნობა და აზრი. თუ ეს მაშინდელი ერთობა ვისმეს პარადოქსად ეჩვენება, ეს მხოლოდ იმიტომ რომ მაშინდელი გარეშე პოლიტიკური და შინაგანი ერთგვარი ფეოდალური რეჟიმი აძნელებდა ცენტრალისტური რეჟიმის დამყარებას. მაგრამ დეცენტრალიზაციის ნიადაგზედაც შეიძლება ერთობა. ცენტრალიზმი მხოლოდ განამტკიცებს მას და რაც იმ პერიოდს აკლდა.

მაგრამ ამისთანა შემთხვევება ჩვენი ისტორიითგან სხვა ეპოქებშიც ვიცნობთ, როდესაც არსებობდა სრული ერთობა, მაგრამ სუსტი იყო ცენტრალური ხელისუფლება. ასე იყო ბაგრატი მესამის შემდეგ დავით აღმაშენებელამდე და თვით ირაკლის დროს ქართლ - კახეთის სამეფოში.

აღნიშნულ პერიოდში ქართველთა ნათესავის ერთობის შესაძლებლობას გვაგულისხმებებს დამწერლობის შემოღებაც, რომელსაც ჯავახიშვილი მიაწერს ქ. წინ 7-8 საუკუნეებს. ეს ხანა ხვდება ქართველთა ძლიერების დასასრულს. ერთი ანბანის შექმნა გულისხმობს ერთი ენის გამოყენებას. ამ დროს ქართველ ტომთა კულტურული დონე და დამწერლობის საჭიროება დაახლოებით

ერთნაირი იყო და ერთი ანბანი ყველა ტომების მიერ ფერ-
იქნებოდა გამოყენებული რომ შათ შორის საერთო გა-
საგები უნა არ არსებულებოდა.

ერთობის შემქმნელ ყველა ფაქტორთა თუნდაც ზერე-
ლედ თვალის გადავლება გვიჩვენებს, რომ ქართული მო-
დგმის ეროვნული ფორმაცია პირველად უნდა მიმხდარ-
იყო მეორე ათასეულის ბოლოსა და პირველის ნახე-
ვარს შორის.

2

ერის წარმოშევა მხოლოდ მაღალი კულტურის ნია-
დაზედ შეიძლება. ამას გვიჩვენებს ისტორია. ზოგი მეც-
ნიერის აზრით ძველ საბერძნეთში ერის შემეცნება ჯერ
კიდევ არ არსებობდა. მაშინ იყო სიტე-ქალაქი, რაც შე-
იძლება უდროდეს დღევანდელ „სამშობლოს“ ცნებას.
მაგრამ სამშობლოს ცნება გაცილებით ადრე ჩნდება. ის
უყოფოდ ტომთა ცხოვრების იმ პერიოდთან არის დაკავ-
შირებული, როდესაც მკვიდრ ცხოვრებას საფუძველი ეყ-
რება. ერი კი უფრო შემდეგი მოვლენაა. ის არც მარტო
სამშობლსთან არის დაკავშირებული და არც მარტო
კულტურასთან; მისი ბუნება სოციალური და პოლიტი-
კურია, ის პოლიტიკურ ქიდილში იქმნება.

თანამედროვე მეცნიერება ეროვნული ფორმაციის ნი-
მუშებს ნახულობს ანტიურ ხალხებშიც. ედ. მაიურის
მტკიცებით, ერის განვითარებამდე ძველ ხალხთაგან მი-
ვიდა მხოლოდ სამი: ებრაელები, ბერძნები და სპარსე-
ლები. შერანეცი (ვარშავის უნ. პროფ.) არ იზიარებს ამ
აზრს. მისი აზრით უფრო ბევრი უნდა ყოფილიყო მისუ-
ლი ერის განვითარებამდე ვიდრე სამი. „ხალხი რომელიც
ქმნის ძლიერ სახელმწიფოს და მას უქმნის არსებობისა
და განვითარების პირობებს მახერპლის საფასურით,
უნდა წარმოდგენილ იქმნას როგორც ერი“.

გამოჩენილი გერმანელი მეცნიერი ზომბარტი დასძენს:
„ერის ცნება ისევე ძველია, როგორც სახელმწიფო; რატო-
გან ერი არის ერთი ფორმა, რითაც შეღავნდება სახელმ-“

წიფო, და რომელიც არ არსებობს სახელმწიფოს გარეშე".
...უნდა შევეჩვიოთ, მივუყენოთ ერის ცნება ყველა იმ სახელმწიფოთ, რომელთაც ამა თუ იმ ეპოქაში, უთამაშიათ მომკმედი როლი: ერებად უნდა ჩაითვალოს ყველა ანტიური იმპერიები, ასევე მონგოლთა და გაერთიანებული ჩინეთისა. ერები იყვნენ: ათინა, სპარტა და ბოლოს ფლორენცია, ვენეცია, ლუბეკი და პრუსია... ცნება უნდა გაგებულა იყოს ისტორიული თვალსაზრისით, შედარებითი გზით, და ერის წარმოშევა არ უნდა ეიცნათ მხოლოდ საქმედ, ევროპის ისტორიის უკანასკნელ საუკუნეთა... ამ ეპოქაში განვითარდა მხოლოდ ახალი ფორმა ერისა, რომლის ხასიათები უფრო განსაზღვრულია".

ამგვარი სახელმწიფოები ძველად ბევრია შექმნეს. ვიღებთ რა აღნიშნულ აზრებს, ვფიქრობთ რომ ერის განვითარებას ყველაზედ ადრე მიაღწიეს აქმერებმა და ეგვიპტელებმა, შემდეგ აკადელებმა და ასურებმა. იგივე უნდა ვიგულისხმოთ ქართველებზედ.

თუ მივიღებთ, რომ ერი არის იგივე ხალხი სახელმწიფოში ჩანოყალიბებულა, მაშინ რა შეგვიშლის ხელს, რომ მესხ - ტაბალთა ტომები, რომელნიც ქმნიან ისეთ სახელმწიფოთ, რომ თავის დროზედ მტრებს შიშის ზარს სცემდნენ — ერებად გამოვაცხადოთ?! რა ვუყოთ რომ ან დროს მათ გარედ კიდევ შეიძლება ყოფილიყო დარჩენილი ზოგიერთი ქართველი ტომები! სავალდებულო არ არის, რომ ერი შეიქმნას მხოლოდ ერთი მოდგმის ხალხებისაგან და არც ის რომ ერი ფარავდეს ერთი მოდგმის ყველა ხალხებს. ერთიც შეიძლება მოხდეს და მეორეც. ეს დამოკიდებულია საერთო პოლიტიკურ პირობებზედ. ამ პირობებმა კი, გვიანდელ ეპოქაში, ისე იწებეს, რომ ქართველ ტომთა დიდი უმრავლესობა გაერთიანებულიყო ერთ ერსა და სახელმწიფოში. რაც არ იყო სავალდებულო. მაგ. მეგრულ ტომს შეეძლო შეექმნა ცალკე სახელმწიფო და ქცეულიყო ერთად, როგორც მოხდა სხვა ხალხთა ნიადაგზედ. მაგ. საერთო პირობებს შეიძლება გამოეწვია ყველა ლათინთა ხალხებისაგან ერთი ერის

შექმნა. მაგრამ მოხდა საწინააღმდეგო: შეიქმნა იტალიის, ესპანიის და ფრანგთა ერები. ჩვენში მოხდა საწინააღმდეგო; ისტორიულმა პირობებმა შეუძლებელ ჰყვეს ცალკე ქართველ ტომთაგან, მყარი, თავდაცვისა და განვითარებისათვის დამაკმაყოფილებელი ერთეულების შექმნა.

ძველად მესხთა და ტაბალთა სამეფოები შეიცავდნენ მრავალ პატარა სამეფოებს და ალბად მათ ჰყავდათ მემფედ-მეფეც. არ ვიცით რით გათავდებოდა მათი ბედი, რომ ისინი გარეშე მტერს არ შეეფიწროებინა და ფიზიკურადაც არ გაენადგურებინა!

რათგან ეროვნული ორგანიზმი არ იქმნება აუცილებლად ეთნიური ულემენტებით, ასევე სავალდებულო არ იყო ყველა ქართული მოდგმის ხალხთაგან ერთი ერის შექმნა. შეიძლება შექმნილიყო მეტიც, და სწორედ აქ გამოდიან სხვა ფაქტორები. გარეშე მტრისაგან თავდაცვა, ტერიტორია, თვით მოცემულ ხალხთა ფიზიკური სისუსტე, და ყველა ამ პირობებში ქართველთა მოდგმისა, ნება არ მისცეს მათ მრავალ ორგანიზმებად ჩამოყალიბებულიყვნენ. ხდება ასეთი მოვლენაც: ძლიერდება ერთი ტომი, ქმნის სახელმწიფოს და ერაც. თანახმად იმპერიალისტური ტენდენციისა ის სცდილობს დაიპყროს თავისი მონათესავე ხალხები. ასეთ იმპერიას აქვს შანსები მონათესავე ხალხებს მოუხდინოს ასიმილიაცია და აქციოს განუყრელ ნაწილად ერისა. ე. ი. ეს ხდება ადვილად მაშინ, როდესაც ამ ხალხებს ახაპათებთ გამაერთიანებელი ფაქტორთა იგივეობა. ხოლო განსხვავებულთა შორის ეს არ ხდება და ადრე იქნება თუ გვიან იმპერია ინგარცეა. უკანასკნელ შემთხვევაში დამპყრობელს საქმე, აქვს სხვა და სხვა მოდგმისა და კულტურის ხალხებთან. რომ მათ, გარდა ძალისა, არაფერი აკავშირებს. არც ენა, არც კულტურა, არც ნათესაობა. ასეთ პირობებში იმპერია თავითგანვე განწირულია.

ასე თუ ისე, უნდა ვიგულისხმოთ, რომ ადრინდელ პერიოდში ქართველმა ხალხებმა მიაღწიეს ეროვნულ განვითარებას. იყო კიდევ ცდები და დასაწყისი სრული პო-

ლიტიკური გაერთიანებისა. ყველა ქართველ ტომთაგან ერთი ერისა და სახელმწიფოს შესაქმნელად. მაგრამ შემდეგში შექმნილმა ისტორიულმა პირობებმა შეაფერხეს ქართველთა ეს ბუნებრივი ევოლიუცია. მეშვიდე საუკუნითგან ქ. წ. ქართველთა შორეულმა განიცდის დიდ ფიზიკურ განადგურებას, ეცემა ნივთიერად და კულტურულად და სოციალურადაც იხევს უკან.

3

ასე ტრადიკულად გათავდა პირველი ციკლი ქართველთა ნათესავის წარმოშობის ფორმაციისა. მეშვიდე ს. (ქ.წ.) ნოოლოგებული, ქართველი ტომები: მესხები, იბერები, კოლხები და ქართველი იხევნ ჩრდილოეთით და დღევანდელ ამიერ-კავკასიის ტერიტორიაზედ ისინი კიდევ მეტად იშლებიან და იქააქებიან. რამდენიმე საუკუნეში ისევ სდგება მათი შემოკლება და შეოთხე და მესამე საუკუნეებში ქ. წ. ჯერე ვხვდებით მათ ორ სახელმწიფოდ ჩანოყალიბებულთ: კოლხიდისა და იბერიის სახით. რას წარმოადგენენ ეს სახელმწიფოები, ატარებენ ისინი ცალ-ცალკე ერთი სახეს თუ არა? ცხადია, მაშინდელი სახელმწიფო არ უნდა შევადაროთ თანამედროვე სახელმწიფოს, რათგან ზომბარტის სამართლიანია შენიშვნით, სახელმწიფოც განიცდის ევოლიუციას. იბერია და კოლხიდა, ყველა იმდროინდელი დამახასიათებელი თვისებებით იყვნენ სახელმწიფოები. ისინი ცოტა გვიან მოექცნენ სპარსეთისა და რომის ნაძალადევი დამოკიდებულების ქვეშ. მაგრამ ძნელია მათ ვასალური სახელმწიფოები ვუწოდოთ, რათგან ისინი განუწყვეტელ ბრძოლაში იყვნენ სრული დამოუკიდებლობისათვის. თუ დროებით იღებდნენ ზოლმე ერთ-ერთის მფარველობას, ამას ჰქონდა გარდამავალი ხასიათი და იურიდიულად უფრო ინარჩუნებდნენ თავიანთ დამოუკიდებლობას. ასეთ პირობებში კოლხიდის და იბერიის სახელმწიფოები წარმოადგენდნენ ერის ტიპებს. მათ შორის ერთობა გრძნობა, რომელიც აქმნებო-

და საუკუნეთა მანძილზედ, გამქრალი არ იყო და მოსალოდნელ შემთხვევაში მათი ერთ ერთად გაერთიანებაც არ იყო გამორიცხული, მით უმეტეს გარეშე მტრის ფაქტორი ამას აიძულებდა. ამ სახელმწიფოთა ცალ-ცალკე ჩამოყალიბების პროცესიც იგივე იყო რაც სხვაგან. მაგ. კოლხიდის სამეფოში ჩვენ ვხედავთ კრებულს ქართველ ტომთა. მათ შენახული აქვთ თავიანთი ავტონომიური მდგომარეობა, ჰყავთ თავიანთი მეფეები. ხშირად დამოუკიდებელნიც არიან, მაგრამ უფრო ხშირად ერთი ტომის ბატონობა უზრუნველყოფს მათ ერთობას. ქრისტეს შემდეგ აქ იცვლება მხოლოდ გარეგნული მდგომარეობა, კოლხიდა იღებს ლაზიკის სახელწოდებას. რაც გულისხმობა ლაზთა პირველობას კოლხებზედ. მომავალში ვნახავთ, რომ ეს მდგომარეობა კიდევ ერთხელ შეიცვლება აფხაზთა სასარგებლოდ. რაც მაჩვენებელი იქნება აფხაზთა პირველობისა. ამგვარად, დასავლეთით მრავალ ქართველ ტომთაგან შეიქმნა ერთობა. ამ ქვეყნის სახელთა ცვლას არსებითად არაფერი შეუცვლია. იბერიის სამეფო კი თავითგანვე მონოლიტური აღმოჩნდა.

რა მოხდებოდა რომ ამ ორ სახელმწიფოს ჰქონოდა ხელსაყრელი პირობები დამოუკიდებელი ცხოვრებისა და განვითარებისა? აქაც იმავე მოვლენასთან გვაქვს საქმე, როგორც წინა პერიოდში. შეიძლება მათი დამოუკიდებელი ეროვნული განმტკიცება. რათგან საჭიროება აღარ იქნებოდა უფრო ძლიერი ერთეულის შექმნისა. თუმცა მათ სულიერ და კულტურულ ერთობას, ნათესაობას და სხვა ფაქტორთ, რომელნიც მათ აერთებდა, ერთ დღეს ისინი შეიძლება კიდევ მიეყვანა ერთობამდე. რაც აგრედეც არ იქნებოდა სავალდებულო.

ჩვენ თავის აღვილას აღვნიშნეთ, რომ ეროვნული ფორმაცია არის ბუნებათი მოვლენა და ისიც აღვნიშნეთ რომ ევოლიუციის ტენდენცია არის ინდივიდუალობა. ეს ორდაპირისპირებული ტენდენცია თავდება ერთგვარი მორიგებით გარკვეულ საზღვრებში. ეს საზღვრები გულისხმობენ არა რიცხვს, არამედ ძალას, რომელსაც შეეძლება

თვითარსებობა. რიცხვის საკითხი დგება მაშინ, როდესაც ძალა არ კმარობს.

ქართველთა შემთხვევაში რიცხვმაც და გეოგრაფიულ-მა პირობებმაც ითანაშეს ერთგვარი როლი. შექმნილ საერთაშორისო პირობებში თითვეული ამ სახელმწიფოსათვის შეუძლებელი ხდებოდა დამოუკიდებელი არსებობა. და ისტორიაც გვიმტკიცებს, რომ ქართველებს ამ პერიოდშიც უცდიათ ქართველთა ნათესავის გაერთიანება ერთ სახელმწიფოში. მნაშენელობა არა აქვს იმას, ეს ხდებოდა შეგნებით თუ ძალის ხმარებაც იყო საჭირო. ასეთ პირობებში გამოჩნდებოდა ხოლმე როლი დიდ პიროვნებათა. რათგან დიდი პიროვნებანი თვით არ ქმნიან პირობებს, ისინი მათ იყენებენ. ერთ ასეთ მომენტად უნდა ვიგულისხმოთ ვახტანგ გორგასარის ხანა. მან სცადა დასავლეთ - აღმოსავლეთ საქართველოს გაერთიანება. მაგრამ ბერძნებმა და სპარსელებმა მას ხელი შეუშალეს და მალე აღ. საქართველოში მეფობაც კი გააუქმეს. და ამით დაიხურა მეორე ციკლი ქართველთა ერთობის ცდისა.

4

მესამე ცდა ჩვენი ეროვნული გაერთიანებისა იწყება არაბთა ბატონობის დროს. ამ ხანაში ჩვენ უკვე გვაქვს საკუთარი მწიფეობა, ამიტომ ამერიიდან ჩვენ დავეწყარებით ჩვენს საკუთარ საბუთებს და ცხადია, ეს უფრო სისწორით იქნება აღწერილი და დაფასებული.

მეშვიდე საუკუნეში საქართველოს შემოესიენ არაბები და როგორც ყველგან, ჩვენი პოლიტიკურა რუქაც შესცვალეს. ეს უმთავრესად დაემართა იბერიის სამეფოს. ლაზიკა დარჩა შედარებით უვნებელი. ამერიიდან გაჰქრა იბერიის სახელწოდებაც. გაჩნდა ახალი, უფრო პატარა ერთეულების მაჩვენებელი პოლიტიკური სახელები.

სპარსთა და ბიზანტიელების ბატონობის დროს საქართველო განადგურებული იყო ნაფთიერად. ხოლო ეროვნული თავდაცვის გზებზე დარჩა შეუბღალავი, არაბებ-

მა კიდევ მეტად ააოხრეს ქვეყანა; მაგრამ ანან კიდევ მეტად ხელი შეუწყო ეროვნული შეგნების განმტკიცებას. ამ დროსვე დაიწყო მორიგი ცდა საქართველოს გაერთიანებისა. გაერთიანების პროცესი მიმდინარეობდა საქართველოს ორივე ნაწილში პარალელურად. აღმოსავლეთის მდგომარეობა ასეთი იყო: ჩამოყალიბდა ცალკე კახეთის სამეფო, შემდეგ ტაო-კლარჯეთისა; ქართლი ხელთგან ხელში გადადიოდა, ტფილისი იყო არაბთა ანირების ხელში; გაერთიანების წინ ქართლიც ცალკე სამეფო იყო. ასე რომ აღ. საქართველოში ფაქტიურად ჩამოყალიბდა ოთხი ერთეული, ერთი მეორისაგან დამოუკიდებელი. დასავლეთში ლაზიკას სცვლას აფხაზთა სამეფო. დასავლეთში შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა. მაგრამ სრული სიმტკიცე არც აქ სუფევს. პირველი პროგრესი ერთობისაკენ აქ გამოიხატა იმაში, რომ ამ დროს აღარ სჩანან „ნეფეები“, სამაგიეროდ მათ ადგილს იჭერენ ერისთავები. რაც უკვე ნიშანია დაქვემდებარებისა. ამ მხარეს თავითგანვე დაჰყვა ეთნიური 'აქრელო'. აქ იყვნენ: ლაზები, მეგრელები, სვანები და ქართველთა მონათესავე აფხაზთა ტომი. ამავე დროს აქ ბლომად შემოიხიზნა სხვა ქართველობა აღ. საქართველოთგან და მესხეთითგან. ასე, რომ აფხაზთა სამეფო ამ დროს წარმოადგენდა ყველა ქართველ ტომთაგან ნაირე ნოსახლეობას, ერთ სამეფოში ჩამოყალიბებულს. ადგილობრივ მეფეთა ერისთავებად გადაქცევა არის ადმინისტრაციული ნიშანი სახელმწიფოს გარდაქმნისა. და როგორც მოსალოდნელი იყო საქართველოს სრული გაერთიანება აქეთგან უნდა დაწყებულიყო. ის დაიწყო ჯერ თვით აფხაზეთის ე. ი. დას. საქართველოს გაერთიანებით. აფხაზეთი გადაურჩა არაბთა განადგურებას და ელოდა შემთხვევას ბერძენთაგან განთავისუფლებისა. ეს დროც დადგა. მათ თავი გაინთავისუფლეს და შექმნეს ერთი აფხაზეთა სამეფო მთელ დას. საქართველოს მიწა-წყალზედ.

„რა ეამა ნიუძღურდეს ბერძენნი, გადგა მათგან ერისთავი აფხაზეთა, სახელად ლეონ, ძმისწული ლეონ ერის-

თავისა; რომელსაც მიეცა სამკვიდროდ აფხაზეთი; ესე მეორე ლეონ ასულის წესლი იყო ხაზართა მეფისა და ძალითა მათთა გაადგა ბერძენთა, დაიპყრა აფხაზეთი და ეგრისი ეიდრე ლიხაღმდეგ, სახელ იდგა მეფე აფხაზთა.“

ეს ამონაწერა ჩვენთვის მეტად მნიშვნელოვან ამბებს გვაუწყებს. ეტყობა რომ აქანდე არსებულ კოლხიდის და ლაზიკის სამეფოები, რომელთაც ჰქონდათ სახელმწიფოს ტიპი, ბერძნებს მოუტანიათ და ის ცალკე საერისთავოებად უქცევიათ. აფხაზთა მთავარს შეუერთებია დრო და ხაზართა დახმარებით გაუძეებია ბერძნები, დაუბრუნა მთელი დას. საქართველო და თავი აფხაზთა მეფედ გამოუცხადებია.

ეს მოხდა მერვე საუკუნის მეორე ნახევარში. თუ კოლხიდა - ლაზიკის პერიოდში კიდევ არსებობდნენ ნიშნები ავტონომიური ცხოვრებისა, ახლა ესეც ისპობა და იქმნება უფრო ცენტრალისტური სახელმწიფო. კარგა ხნით აღარ არსებული მეფის სახელიც პირველად ჩნდება „აფხაზთა მეფის“ ტიტულით. ამ აქტით მომავალ დიდ საქართველოს ერთ ნახევარში აღსდგა დამოუკიდებლობა და სახელმწიფოებრიობა.

აღ. საქართველოში უფრო რთული იყო ეს პროცესი არაბთა ბატონობის შიზენით. აქ დანაწილება ფართო იყო. როგორც ზემოდ აღვნიშნეთ, გარდა იმისა რომ ის იყო დანაწილებული მრავალ სამეფოებად, არც ცალკე სამეფოებში სუფევდა ერთობა.. მაგ. კახეთის სამეფო პირველად ნაწილდებოდა სამ პოლიტიკურ კუთხედ: ჰერეთი, კახეთი და კუხეთი. პირველად ჰერეთი იყო „ქვეყანაი მტკვარსა ჩრდილოდ“ მდებარე იორის შესართავითგან გულგულამდე. კახეთი—მცირე ალაზნის შესართავითგან ტყე-ტბამდე. კუხეთი — არაგვითგან ჰერეთამდე. შიშა სამხრეთ აღმოსავლეთი იყო „კამბეჩოვანი“.

კახეთის ეს სამი ნაწილი დროთა განმავლობაში იცვლის საზღვრებს და ბოლოს ერთი პოლიტიკური ერთობის შექმნით, ერთი თემის სახელი „კახეთი“ ხდება სახე-

ლად მთელი სამეფოსი. ეს სამეფო შეიქმნა პარალელურად აფხაზეთის სამეფოსთან.

ქართლი დასაწყისში ითვლებოდა სამთავროდ, რომლის მთავრებს ნიშნავდნენ არაბები. ეს ქვეყანაც სამად იყოფოდა: ქვემო, შუა და ზემო ქართლად. უკანასკნელი ეწოდებოდა მესხეთს. მაგრამ მას შემდეგ, რაც არაბთაგან დევნილა, ქართლის ერთადერთი აშოთი გაიქცა ტაო-კლარჯეთში და იქ დააარსა ახალი სამეფო, ქართლის მნიშვნელობა იქით გადავიდა.

მესხეთიც დანაწილებული იყო მრავალ საერისთავოებად: სამცხის, ჯაფახეთის, შავშეთის, კლარჯეთის და სხ. აქაც მოხდა ისეთივე ამბავი რაც აფხაზეთში. ტაო-კლარჯეთის სამეფოში მოხდა მათი გაერთიანება.

აშოთმა და ნისმა მემკვიდრეებმა შექმნეს ძლიერი სამეფო და გაითქვს დიდ სახელმწიფო მოღვაწეთა სახელი. ამგვარად მაგრატიონთა დინასტიამ აქ გამოიჩინა თავისი სახელმწიფოებრივი ნიჭი და გადაიქცა მთლიან საქართველოს დინასტიად.

რათგან ტაო-კლარჯეთის სამეფო აშოთმა დააარსა ბერძნების წყალობით, პირველად მისი მემკვიდრეები კმაყოფილდებიან კურაპალატისა და მაგისტროსის ტიტულებით და სხ. მხოლოდ ადარნასე, ძე დავითისა და შვილის შვილი ბაგრატ კურაპალატისა (უკანასკნელი იყო შვილი აშოთისა) 888 წელს აცხადებს თავს „ქართველთა მეფედ“. ე. ი. ის ითვლებოდა მეფედ მესხეთისა და ქართლისა; ხოლო როგორც ქვემოდ ვნახავთ, გაერთიანების წინ ქართლიც ცალკე იქნება გამოყოფილი.

ასეთი იყო საქართველოს შინაური მდგომარეობა გაერთიანების წინ. ჩამოყალიბდა ოთხი სამეფო თბილისის გამოკლებით, რომელიც იყო არაბთა ამირას ხელში. თითოეულ სამეფოს შიგნით შექმნილი იყო პოლიტიკური ერთიანობა და დამყარებული ერთი საერთო აღმინისტრაცია. შემდეგი საფეხური ამ ევოლიუციისა ამავე პერიოდში დაგვირგვინდება საქართველოს გაერთიანებით.

როგორც თავის ადგილას აღენიშნეთ საქართველოს გაერთიანებაზედ დიდი გავლენა იქონია გარეშე ფაქტორმა. მეორე დიდი ფაქტორი კი იყო ქართველი ხალხის 'სულიერი და კულტურული ერთობა, შექმნილი უხსოვარი დროითგან ეთნიოგრაფიის ნათესაობის ნიადაგზედ. გაერთიანებისათვის ბრძოლისა და მოქმედების პროცესი გაგრძელდა სრულ ორ საუკუნეს. ამდროინდელ ანალებში უკვე ჩნდება ერთიანობის შესატყვისი ტერმინებიც, რაც წინათ არ არსებობდა.

ამ პერიოდში დაიწყო სამხრეთ საქართველოში დიდი სამონასტრო მოძრაობა და მერე ის ნოვლო სხვაგანაც. მანამდე, მსგავსი მოძრაობა უკვე არსებობდა უცხოეთში, რა ნიადაგზედ სწარმოებდა ფართო კულტურული მუშაობა. საგულაისმოა, რომ ამ ნიადაგზედ ქართველთა შორის ერთობა უკვე ფაქტი იყო. მაშინ არავინ ამბობდა; აფხაზეთის ან მესხეთის ბერი ან მონასტერი. უცხოეთის მიწაზედ შექმნილი დაწესებულებანი წარმოადგენდნენ ერთ საერთო კუთვნილებას ყველა ქართველთა. აქ დამყარებული მოღვაწეობაც ერთი საერთო სულით და ერთ სწარმოებდა. ის იყო აღმოცენებული სარწმუნოებრივ ნიადაგზედ. მაგრამ ემანატურობდა ეროვნული იდეალის შექმნას.

აქ შეიქმნა მეტად ნდობარი მწერლობა და ის ერთნაირად იკითხებოდა როგორც აღმოსავლეთ ისე დასავლეთ საქართველოში. ეს ფაქტი აერთიანებდა მთელ ქართველობას და ხელს უწყობდა მათში ერთი იდეის გავრცელებას. ასე რომ, მწერლობამ დიდი როლი ითამაშა ქართველთა ერთობის შეგნების განმტკიცებასა და მერე მის პოლიტიკური გაერთიანების საქმეშიც. იგივე ითქმის ეკლესიაზედ. რაც ლოლიკურად გამოიხატებოდა პირველითგან. აქაც, საერთო სახმარებელი ენა წირვა-ლოცვის შესრულებისათვის იყო ერთი. როდესაც ხალხი ლაპარაკობს ერთ საერთო ენაზე, ხმარობს მას სახელმწიფოში, ლოცულობს ამავე ენაზედ, უკვე არ შეიძლება, რომ მათ

შორის განხორციელებულია სრული პულიკრი ერთობა. კიდევ ერთხელ შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქართველი ერის პოლიტიკური გაერთიანებას წინ უსწრებდა მისი სულიერი და კულტურული გაერთიანება.

თვითცნობიერების განვითარების პარალელურად ხდებოდა ფიზიკური ბრძოლაც. აქ, აადაც შეგნება სუსტობდა, ასპარეზზედ გამოდიოდა ძალა. ამოძრავებულნი ხან საერთო იდგალით. ხან ინდივიდუალური ამბიციებით, ის მიისწრაფოდა ერთობის დასამყარებლად. ეს პროცესი სქემატიურად ასე უნდა წარმოვიდგინოთ: ის დაიწყო ბრძოლებით, დამთავრდა შეგნებული ზედმეტყოფილებითი მოქმედებით და განმტკიცდა ისევე ძალით...

გაერთიანების წინ გაწეული კულტურული მუშაობისა და ბრძოლების დროს ქართველობა უნდა წაეყვებინა იმ გარემოებასაც, რომ სწორედ ამ დროს გაჩნდა სომხეთის ფაქტორი, როგორც მეტოქე. ისიც თავის მხრივ სცდილობდა რა შინაგან გაერთიანებას. მიისწრაფოდა თავისი ბატონობა დაეწყარებინა მთელი კავკასიის ტერიტორიაზედ. შინაურ გაერთიანების ცდებთან, ეს მოტივი საქართველოსაც ამოძრავებდა. სჩანს მაშინაც კარგად ესმოდათ კავკასიის ერთიანობის მნიშვნელობა და როგორც ისტორია გვასწავლის, აქმე: საქართველოს სრული გამარჯვებითა და მისი ჰეგემონიით გათავდა.

კავკასიის იდეა სომხეთისა და საქართველოს მეფე-მთავრებს აკავშირებდა სხვა და სხვა ფორმით და პარალელურად ბრძოლებისა შინაური ერთობისათვის, ერთგვარად ყრუ ბრძოლა მიმდინარეობდა სომეხ - ქართველთა შორის. მაგრამ მაშინდელი ბრძოლები მათ შორის ატარებდა საერთაშორისო ხასიათის მეტად დაბალ ფორმება. როდესაც ქართველ მთავართა შორის სწარმოებდა ბრძოლა, ამ დროს თითვეულ მათგანს მოკავშირეობას უწევდნენ ცალ-ცალკე სომხის მთავრები. ხშირი იყო შენთხვევებიც, რომ ქართველი მეფე-მთავრები ისევე იცავდნენ სომეხთა ნათესავს უცხო მტრებისაგან, როგორც საკუთრივ ქართველობას.

როცა აფხაზთა მეფე ებრძოდა კლარჯეთს მეფეს, ამ დროს სომხის ერთი მთავარი იყო მოკავშირე აფხაზთა მეფისა და მეორე კლარჯეთისა.

ამ ბრძოლებში მაინც გამოჰქროდა აზრი სომეხთა და ქართველთა ცალ-ცალკე ტენდენციებისა, მთელს კავკასიაში პირველობისათვის. ქართველობა უდაოდ გრძნობდა, რომ საბოლოოდ ამ მეტოქეობის ბოლოს მოღება შეიძლებოდა მხოლოდ შიგნით ერთობის აღდგენით.

სომხთა ღრის შეილებსაც არ აკლდათ ერთობის აღდგენის წინააღმდეგ, მაგრამ გარეშე მტრის წყალობით ის შთაინთქა შინაურ ქიშპობაში და მასი სახელმწიფოებრიობაც დაეწხო. ქართველობამ კი მოახერხა ერთობის აღდგენა და მისი ბატონობა განავრცელა მთელს კავკასიაზედ.

6

ქართულ ენაზედ შემკრებლობითი სახელების შექმნა და მათი დროს განსაზღვრაც შეგნიერად ასაბუთებს ქართველთა ნამდვილი ერთობის ჩამოყალიბებას აღნიშნულ პერიოდში.

მსგავს მოვლენას ჰქონდა ადგილი სხვა ერთა ცხოვრებაშიც. მაგ. სიტყვა „ნასიონ“ -მა საფრანგეთში დღევანდელი „ერის“ მნიშვნელობა ძალიან გვიან მიიღო. სიტყვა „ფრანცია“, ნეოთხე საუკუნეში ეწოდებოდა ერთ პატარა ტერიტორიას რეინის ჩრდილოეთით. მეხუთეში ეს სახელი აღწევს სომხის დეპარტამენტს. შემდეგ უახლოვდება სენას და მეექვსე საუკ. აღწევს გოლზების ქვეყანას. ასე ნელ-ნელა იზრდებოდა მისი მნიშვნელობა სანამ მთელი საფრანგეთი მიიღებდა ამ სახელწოდებას. სახელი „ბიზანტია“ პირველად ეწოდებოდა კონსტანტინეპოლის ახლოს ერთ მცირე ტერიტორიას, მერე კი ის გახდა მთელი იმპერიის სახელწოდებად. ასე იყო სხვა ქვეყნებშიც.

იგივე მოხდა საქართველოში. განვიხილოთ სიტყვები: „ერა“ და „საქართველო“. „ერა“ დღევანდელი მნიშვნელობით - გვიანდელი მოვლენაა და ის უნდა შეეძინა მას

გაერთიანების დროს. წინააღმდეგობა ის ორნაირი მნიშვნელობით იხმარებოდა: ვიწრო ეთნიური და ადმინისტრაციული. ალბად ამიტომაც გახდა ადვილი შერე მისი პოლიტიკურ ცნებად ქცევა. სანამ ქართველი ხალხი გაერთიანდებოდა, ის არ აღნიშნავდა ყველა ქართველობას ერთად აღებული. მაშინ ამ ცნების აღსანიშნავად იხმარებოდა: „ნათესავი ქართველთა“, რის ეთნიური შინაარსიც გვიჩვენებს, რომ ქართველებს ამ პირობის შექმნისა და ხმარების დროს ნათლად ჰქონიათ შეგნებულა ურთიერთ სისხლით ნათესაობა. „ერის“ მნიშვნელობა კი ძველად იყო ვიწრო. მოვიყვანოთ იმდროინდელი ნაწერებიდან ზოგიერთი მაგალითები. შერეე საუკ. მეორე ნახევარში ქართლში იყო „ნერსეა ძეი ადარნასე კურაპალატისა და ერის მთავრისაი“ (ე. ი. ერისთავისა) აქ ერად იგულისხმება ვიწრო ფრთეულა, ქართლი, რომლის მთავარი ყოფილა ნერსე. და საერთოდ „ერისთავი“ იყო ადმინისტრაციული სახელი. მთაულებში ერის შესატყვისად ჩვენ დრომდე იხმარებოდა ხევი, და აქედან - ხევისთავი. ძველად ეს სიტყვა სხვა თემებშიც იხმარებოდა: „ხევი კოლაისი“, „ხევი შავშეთისა“ და სხ. აქაც ხევი ნიშნავდა ერთ პატარა საადმინისტრაციო ერთეულს ანუ კუთხეს. და რომ მაშინ ერისთავი ეწოდებოდა ძალიან პატარა ერთეულის უფროსს, ამას ამტკიცებს არსებობა „ერისთავთ-ერისთავისა“, რომელთაც აერთიანებდა მრავალ საერისთავოს. აქედან კიდევ ერთხელ სჩანს რომ მაშინ ერის ცნება ერთ პროვინციასაც ვერ ჰფარავდა.

როდესაც იგივე ნერსე ერისთავი გაიქცა ქართლითგან და გადავიდა ხაზარეთში: „რა უამს მივიდა ნერსეი ერისთავი, მეფისა მის ხაზართისა, შეიწყნარა იგი... და სცა მას და ყოველსა ერსა მისსა ხაზრდელ და სამოსელ“.

აქ ერად იწოდება ნერსეს ამაღლა, რომელიც 200 კაცი-საგან შეადგებოდა, ე. ი. პატარა ჯგუფი ადამიანთა.

მეთერთმეტე საუკ. პირველი ნახევრის ერთ ტექსტში ნათქვამია ბიზანტიელების მოტყუებაზე: „ამათ მიზეზით მიიქცეა მრავალნი კაცნი მის ქვეყანისანი „წურილისა

ერისაგანო“. ან და „ნეჭნა ქარედ, რამეთუ მიიქცნეს ერნი მსოფლიონი“.

აქ პირველ შემთხვევაში საქმე გვაქვს უბრალო ხალხ-თან და მეორე საეროსთან, დაპირისპირებულს სასულიერო-სთან. ეს ძველი მნიშვნელობა ამ სიტყვისა ახლაც არის შეზღუდნილი ქართულ ენაში. მაგ: სასულიერო და საერო. აქეთგანაც კიდევ ერთხელ სჩანს სიტყვა ერის ვიწრო მნიშვნელობა, ხოლო შემდეგ ის მოაპოვებს პოლიტიკურს და შემკრებლობით შინაარსს. მაგ. თამარი დროს ნაცულად „ნათესავი ქართველთა“ უკვე იხმარება „ერთი ქართველთა“. ე. ი. ამ დროს მას ჰქონდა დღევანდელი მნიშვნელობა. იგივე იგულისხმება მეფე დემეტრე თავდადებულის სიტყვებში: „მე დავსდებ თავსა ჩემსა ერისა ჩემბათვის.“

უფრო გრძელი იყო პროცესი „ქართველთა ნათესავის“ საერთო სამშობლოს აღმნიშვნელი ტერმინის „საქართველოს“ შექმნა.

სიტყვა ქართველი, ჯავახიშვილს გამოკვლევით, დაკავშირებულია ქართველთა უძველეს სამშობლოს სახელთან, ქალდეასთან, რომელიც თავია მხრივ შეიქმნა ერთ-ერთი ქართველი ტომის სახელისაგან. სხვა ტომთა საბინადრო სახელება იქნებოდენ სხვები. ქალდის ანუ ქართის ტომის სახელისაგან წარმოადგა ჯერ ერთი პროვინციის სახელი—ქართლი. მაშ პირველად ეს ცნება იყო ვიწრო. დროთა ვითარებაში მისი შინაარსი ფართოვდება. ფართოვდება სწორედ პოლიტიკური ერთობის შექმნასთან ერთად. პირველად ეს სახელწოდება საკუთრივ ქართლია შემდეგ გავრცელდა ჰერეთზედ, მერე მესხეთზედ და ბოლოს კახეთზედაც. მაგრამ პარალელურად მან შეინახა თავისი ვიწრო მნიშვნელობაც. ამიტომ, რომ განესხვავებინათ მისი კერძო მნიშვნელობა საერთოსაგან, უმატებდენ: „ყოველი ქართლი“ ანუ „ერთობილი ქართლი“.

მეთათე საუყუნეში გ. მერჩული სწერდა: „ქართლად ფრიადი ქვეყანაა აღიარებლია, რომელსა შინა, ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვაი ყოველი აღესრულებიან“. ამის მიხედვით გამოდის რომ ქართლი ეწო-

დება ყველა იმ ქვეყნებს ეროდ, სადაც წირვა-ლოცვა ერთ ქართულ ენაზედ სრულდებოდა. და რათგან ეს ხდებოდა ყველა ქართველთა შორის, ცხადია, მერჩულისათვის ეს ცნება უკვე ჰფარავს მთელ ქართველობას. ლეონტი მროველიც ამბობს რომ „ეწოდა ყოველსა ქვეყანასა ქართლი, ხუნანიოგან ვიდრე ზღვამდე ჰპერისა“.

საკითხი, რატომ ქართლის სახელი იქცა საერთო სახელად და არა სხვა, აიხსნება ამ ხანებში ამ ტომის გავლენითა და უფრო კი კლთხის ცენტრალურა მდებარეობით. ხოლო უმთავრესი მაინც ის უნდა ყოფილიყო, რომ რაკი საერთო ენა შეიქმნა ქართულის სახელწოდებით, პოლიტიკურ ნიადაგზედაც იმავე სახელის გაბატონება უფრო ადვილი საქმე იქნებოდა და ეს ასეც მოხდა.

ამგვარად, ერთი ტომის სახელი იქცა საერთო სახელად „ყოველისა ქართველთა ნათესავისა“. ასევე გაიზარდა ქართლის სახელის შინაარსი და იქცა სახელად „ყოველი ქართლისა“ და „ერთობილი ქართლისა“, რომ მეტეგრეთ-მეტე საუკუნეში, გაერთიანებისა დაგვირგვინებასთან ერთად, შექმნილაყო სიტყვა საქართველო, და რუის-ურბნისის კრებაც გვამცნობს, რომ ანდრია მოც-ქულმა შემოიტანა „ქადაგებაი სახარებისაი ყოველსა ქვეყანასა საქართველოსასა“.

7

ახლა გადავადგეთ პირდაპირ გაერთიანების აქტზედ. მაგრამ აღწერეთ მოკლედ, რათგან ის ისტორიითგან საკმარისად ცნობილია. როგორც კი ჩამოყალიბდა ოთხი პოლიტიკური ერთეული, მაშინადვე დაიწყო მათ შორის ბრძოლა პირველობისათვის. რათგან აფხაზეთმა პირველმა შესძლო შინაარსი ერთობი ალდგენა, აგრესიობაც აქეთგან დაიწყო. ქართლია ერასთავის ტაო-კლარჯეთში გაქცევის შემდეგ, ქართლს შემოესიენ აფხაზები. არც კახელს ეძინათ, და ისინიც თავის მხრივ შემოესიეს. აშოთი შეებრძოლა კახთა მეფეს თავისი სიძის, აფხაზთა მეფის ლეონ მეორის ძის თეოდოსის დახმარებით. კახთა მეფეს გრიგოლს ეხმარებოდა არაბთა ამირა და აშოთი

დანაცხდა. აფხაზთა და ტაო-კლარჯეთის შეერთებული ლაშქრის დამარცხებით საქმე კარგა ხანს შეფერხდა.

ყველაზე აგრესიული იყო აფხაზეთი. მაგრამ მეთესაუ-კუნეში აქ შინაური მდგომარეობა მეტად გაართულდა. 975-978 წლებში მეფე თეოდოსი შვიბყრო ძმამ დემეტრემ და თვალები დასთხარა. დემეტრეს უცაბედო საიკვდილოს შემდეგ ისევ უსინათლო თეოდოსი ავიდა ტახტზედ. ამ მდგომარეობამ კიდევ უფრო მეტად არია აფხა-ზეთი. დაიწყო მთავართა შორის ქიშპობა და ქვეყანა ამან დიდად დაასუსტა. ალბად საქართველოს სხვა ნაწილებთან გაერთიანებაში ხედავდა ბევრი ხსნას. შექმნილი მდგომარეობით ისარგებლეს სხვა სამეფოთა მოწინავე წრეებმაც და დაიწყო მოლაპარაკება.

ისტორიული წყაროების მიხედვით ინიციატივა აიღო ქართლმა. სწორედ მის ინტერესს შეეფერებოდა მშვიდობიანი გზით მოგვარება საქმისა. რაკი ორი საუკუნის ბრძოლამ ნაყოფი ვერ გამოიღო, ახალი გზა ყველასათვის აუცილებლად მისაღები იყო. პირობები მეტად ხელსაყრელი იყო. აფხაზეთში ანარქია სუფევდა. კლარჯეთში მეფობდა ღარი დავითი, განთქმული არა მარტო საქართველოში, არამედ მთელს აზიაში, თავისი კეუითა და სიმამაციტ სახელმწიფო საქმეებში. მთელს საქართველოში უდაოდ იყო აღიარებული მისი ავტორიტეტი, ისე როგორც მეფე ერეკლესი ნეთვრამეტე საუკუნეში. ქართლში იყო მეფედ მისივე ნათესავი ბაგრატე და მერე მისი შვილი გურგენი, რომელნიც იყვნენ დავითის გავლენის ქვეშ. რათგან დავითს შვილი არ ჰყავდა, თავის მემკვიდრედ ზრდიდა გურგენის შვილს ბაგრატს.

ამ გარემოებით აფიქრებინეს ქართლის მამულიშვილებს, გაერთიანება აქეთგან დაეწყათ. თუ დავითის ხელმძღვანელობით შეიქმნებოდა ქართლისა და ტაო - კლარჯეთისაგან ერთი სამეფო, მერე ადვილი იქნებოდა სხვებთან ლაპარაკი ან ბრძოლა. ქართლის აზნაურმა იოანე მარუშისძემ, რომელმაც თავს იღვა ამ საქმის განხორციელება, მოხერხებული დრო შეურჩია. მისი გეგმა ან

ორ სამეფოს გაერთიანებაზედ არ ჩერდება. მან დასაწყისშივე მიზანში ამოიღო აფხაზეთიც.

აქ სცნაზედ გამოდის დინასტიური ფაქტორიც, რომელმაც გაერთიანების წუთში დიდი როლი ითამაშა.

აშოთის შემდეგ ბაგრატიონებმა დიდი სახელი წილობა მოიპოვეს როგორც საქართველოში ასე მცხოვრებლებში და მოწოდებულნი იყვნენ გამხდარიყვნენ გაერთიანებულ საქართველოს მფუფეებად. დავითი იყო ერთადერთი ამ როლისათვის, მაგრამ ის უკვე მოხუცი იყო. მარტუშისძე შორს იხედებოდა, იქნებ დავითის კანდიდატს ვერ გაემარჯვა აფხაზეთში. ამიტომ ის შეჩერდა გურგენის ძეზედ, ახალგაზრდა ბაგრატიზედ. ბაგრატი იყო მემკვიდრე ქართლის ტახტისა და ასევე ითვლებოდა დავითის მემკვიდრედაც. მაშასადამე ქართლისა და ტაო-კლარჯეთის ერთობას წინ ვერაფერი გადაეღობებოდა. ხოლო საჭირო იყო ეს საქმე მოწესრიგებულიყო დავითის სიცოცხლეშივე. აქ მარტუშისძემ იხმარა ორგვარი დიპლომატია: დავითთან და აფხაზთა წინააღმდეგობას. ეს პროცესი წყაროებში გარკვეულად არა ჩანს. ხოლო უნდა ვიგულისხმოთ, რომ მარტუშისძეს დავითთან პარალელურად, საიდუმლოდ ან ახდითად აფხაზებთანაც უნდა ჰქონოდა მოლაპარაკება. მისი გეგმა დინასტიური წესს არ არღვევდა არც აფხაზეთისთვის. რათგან ამ დროს აფხაზთა მეფე იყო უსინათლო და მასაც მემკვიდრე არ ჰყავდა, ხოლო ბაგრატი იყო დისწული გიორგი აფხაზთა მეფისა და მაშასადამე დედით დავითთან ურთიერთობის აფხაზეთის ტახტთანაც. ასე რომ მისი აფხაზთა მემკვიდრედ გამოცხადება არ იქნებოდა უკანონო. აფხაზეთის მდგომარეობისათვისაც ეს იქნებოდა ერთადერთი ხსნა. და იმ ფაქტს რომ ჯერ დავითი და გურგენი ცოცხლები იყვნენ და ბაგრატს პირველად აფხაზეთში მოუწევდა გამეფება, აფხაზები უფრო უნდა წაექეზებინა. ამ მდგომარეობის გათვალისწინების შემდეგ, გვგონია, რომ მარტუშისძემ ჯერ ყველაფერი გამოაწყო როგორც საჭირო იყო და მერე გადადგა პრაქტიკული ნაბიჯები. „მატიანე ქართლისაი“ ამ საგანზედ გვამცნობს: იოანე

მარუშისძემ „წარავლინა მოციქულნი წინაშე დავით კუ-
რაპალატისა, აწვია, რათა მოილაშქროს ძალითა მისი-
თა, აღიღოს ქართლი, ანუ დაიმკიროს თვით ანუ უბო-
ძოს ბაგრატს ძეგა გურგენისასა, ასულის წულსა გიორ-
გი აფხაზთა მეფისასა, რომელსა ეყოდა დედულად აფ-
ხაზეთი და ქართლი ესევე.“

რომ მარუშისძის ზემოდ აღნიშნული გეგმა უყურადღო-
ებოდ დაეტოვოთ, მაშინ გაუგებარი იქნებოდა მისი და-
ეთითაღმი მოწოდება. არ გვეგონია რომ ქართლის ტახტ-
ზედ გურგენის შვილის სურვილით ყოფილიყო ეს ნა-
კარნახევი. ის პირდაპირ დასძენს რომ ქართლი ან შენ
დაიჭირო და ან ბაგრატს გადაეცეო, და იქვე ხაზს უსვამს
ბაგრატის უფლებას აფხაზეთის ტახტზედ. გეგმა ნათქ-
ვლია და თუ დავითს ბოძოლისაჲკენ მოუწოდებს, ალბად
იმედი არ ჰქონდა გურგენის დათანხმებისა შვილის გასა-
წეფებლად. მარუშისძე კი „ეძებდა მეფედ ბაგრატ“,
რომელიც დავითს გაეზარდა „შვილად თავისად“ და
„რომელსა ეყოდა დედულად აფხაზეთი და ქართლი ესე-
ვე“.

ამ გეგმის გარეშე რჩებოდა კახეთი და ისიც მერე აღ-
ვილი მოსავლელა იქნებოდა სრული ერთობის დაგვირ-
გვინებასათვის.

დავითმა მიიღო მარუშისძის გეგმა და ქართლში შე-
მოვიდა. მისთვის წინაღმდეგობა არავის გაუწევია. მარ-
უშისძემ მას გადასცა უფლისციხე, ხოლო დავითმა ის
გურგენს უბოძა, რათა მათ შორის დამყარებულიყო მშვი-
დობა. დავითმა ყველაფერი მოაგვარა და თანახმად მა-
რუშისძის გეგმისა მეფედ ბაგრატა გამოაცხადა.

წასვლის წინ ასე მიმართა აზნაურებს: „ესე (ბაგრატ)
არს მკვიდრი ტაოსა, ქართლისა და აფხაზეთისა, შვილი
გაზრდილი ჩემი, და მე ვარ მოურავი მისი და თანაშემწე,
ამას დაემორჩილენით ყოველნიო“.

ეს სატყვეები დიქტატორის ბრძანებას უფრო ჰგავს
ვიდრე მოწოდებას. და მხოლოდ დავითისთანა ავტორი-
ტეტულ პირს შეეძლო ამის ქმნა!

მიუხედავად შენდებ შექმნილი მრავალი დაბრკოლებებისა, რომელსაც უქმნიდენ უმთავრესად ქართლის აზნაურები, ერთობა რაჯო ერთხელ ჩაეყარა საფუძველი, მერე ის თვითონ იკვლევდა გზას.

ბაგრატი დაინიშნა მეფედ სამი სამეფოსა, მაგრამ პრაქტიკულად ის ჯერ ვერ გამეფდებოდა, რათგან სამივე სამეფოს მეფენი ცოცხლები იყვნენ. ეს შესაძლებელი იყო უფრო აფხაზეთში. რადგან აქ უსინათლო მეფე დიდ უხერხულებას ქმნიდა. საქმე რომ არ გაცეებუდიყო, მართულისძემ ისე მოაწყო რომ ის ჯერ აფხაზეთში გამეფებულიყო. „ინება რათა მოიყვანოს ბაგრატ მეფედ აფხაზეთისა და მია თანა ყოველთა დიდებულთა ერისთავთა და აზნაურთა აფხაზეთისათა და ქართლისათა გამოითხოვეს ბაგრატ, მეფედ კურაპალატისაჲცან.“

მართულისძემ აფხაზეტსვე გამოათხოვინა დავითისაგან მეფედ ბაგრატი. დავითმა აფხაზეტს მძევლებიც ჩაწოართვა და ისე გადასცა ბაგრატს. ბაგრატის აფხაზეთა ტახტზედ ააგლა მოხდა 978 წელს. რათგან ფაქტიურად ჯერ აფხაზეთა მეფედ ითვლებოდა, მან მიიღო ტიტული: „აფხაზეთა მეფე და ქართველთა კურაპალატი“.

აქ აღარ შეეჩერდებოთ იმ უამრავ პატარა ბრძოლებზედ, რომელთა დაძლევა იყო საჭირო, რომ ჯერ ბაგრატ მეფეს და მერე მის მემკვიდრეთ საბოლოოდ განემტკიცებინათ ერთობა და უზრუნველყყოთ. ხოლო აღვნიშნავთ, რომ 1001 წ. გარდაიცვალა მეფე დავითი და 1008 წელს ბაგრატის მამა გურგენი. ამიერიითგან ბაგრატი გახდა „მეფე აფხაზეთა და ქართველთა“. როცა 1010 წელს ის შემოაფრთხეს კახეთს, გახდება „მეფე აფხაზეთა, ქართველთა და კახთა.“

ამნაირად მეთერთმეტე საუკუნის დამდეგს დაგვირგვინდა საქართველოს სრული გაერთიანება. მის გარედ დარჩა მხოლოდ თბილისი, რომელიც კიდევ არაბებს ებჯრათ. ის დიდ ხანს ხელთგან ხელში გადადიოდა ქართველ მეფეებისა და არაბების და ბოლოს მეთორმეტე საუკუნის დასაწყისში, დავით აღმაშენებელი ღირსეულად

დაავიწყვინებს მის წინაპართაგან დაწყებულ საქმეს. აიღებს ტფილისა და ამით საქართველოს სრულ ერთობასთან დამოუკიდებლობასაც მოუპოვებს.

8

აქ დაისმებოდა წერტილი, რომ ჩვენი ქვეყნის ნომადალი განვითარება წასულიყო ნორმალური გზით. საქართველოს გაერთიანება მკვიდრ საფუძველს ვერ გაიდგამდა სანამ გარეშე ძალა არბევდა მას, და ხშირად ხელსაც უწყობდა შინაურ დამშლელ ძალებს ენგრიანთ ქვეყნის ერთობა. შიგნით, ფეოდალური რეჟიმი იყო საშინელი ზღუდე, რომლის გადალახვა არც ისე ადვილი საქმე იყო. მაგრამ ქართველმა ნეფეებმა ის მაინც გადალახეს. საქართველოს გაერთიანება შექმნო მეთერთმეტე საუკუნის დამდეგს, გარეშე მტრთაგან სრული განთავისუფლების შემდეგ მიიღება მყარ საფუძველს...

მეცამეტე საუკუნეში საქართველოს იბყრობენ მონგოლები. მიუხედავად განუწყვეტელი ობეცისა, დასუსტებული და დაავადებული საქართველო სამ საუკუნეს კიდევ ინახავს თავის პოლიტიკურ ერთობას.

საქართველოს ბელმეორედ დაშლა ფაქტა ხდება მხოლოდ მეთხუთმეტე საუკუნითაგან. როდესაც სამხრეთით გამოუჩნდა ორი, ერთი მეორისადმი მეტოქე ძალა. ეს გახდა შიზიზი საქართველოს დაქვემდებარება. მას მოჰყვა შინაური ქიშპობა. რომელიც ყოველთვის იჩენს ხოლმე თავს მსგავს შემთხვევებში. მაგრამ ყველა ამათ მაინც ვერ შესძლეს დაეკანონებინათ ქართველი ერის დაშლილობა ვერც ფიზიკურად და ვერც სულიერად. ერი დარჩა მუდამ მნატურელი ერთობიან. პირველი დღითაგანვე საქართველოს დაშლისა, იწყება შეუღრიგებელი ბრძოლა ერთობისათვის. მაგრამ საქართველოს ახალი მტრები, სპარსეთი და ოსმალეთი ამის ნებას არ აძლევდნენ... ცოტა ვვიან. გარეშე მტრების შესუსტებასთან, საქართველოც იწყებს თავისი ძალების შემოკრებას. პირველი დიდი და-

საწყისი იყო ქართლ - კახეთის სამეფოთა გაერთიანება. მეფე ირაკლი მიასწრაფის თურქების მიერ დაბყრობილი მესხეთის შემოერთებისაკენ. და ბოლოს დას. საქართველოში დაიბადა სურფალი საქართველოს გაერთიანებისა მეფე ერეკლეს სკიპტრის ქვეშ. ეს დიდი საქმეც, რომელსაც მეთაურობდა ჰოლომონ ლეონიძე, მარცხით გათავდა და აქაც მთავარი მიზეზი იყო გარეშე მტერი.

საქართველო ასეთ პირობებში იყო დაბყრობილი რუსეთის მიერ. თანახმად რუსეთის ასამილიაციის პოლიტიკისა, მათ გააუქმეს საქართველოს სახელმწიფოებრიობა და ია რუსეთის უბრალო ადმინისტრაციულ ერთეულებად აქციეს. შემდეგ რუსეთმა ნელ-ნელა თურქეთისაგან დაიბრუნა საქართველოს ძველი მიწები და ახლაც, ამ უბედურობის წინადაგზედ მოხდა კვლავ ქართველთა ერთობის განახლება. ეს გაერთიანება მოკლებული იყო საკუთარ პოლიტიკურ სახეს, მაგრამ ერი შეკავშირებული იყო სულიერად და კულტურულად. ხალხის თვალში არ შეღახულა ერის ცნება და არც მისი დამოუკიდებლობა უფლებრივად. და როდესაც დადგა ხელსაყრელი პირობები, კრმა მტრის უღელს გადაიგდო და 1918 წელს დიდის ზეიმით თავისი დამოუკიდებლობა აღადგინა...

1921 წელს მას რუსეთი კიდევ ერთხელ იბყრობს. თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ზოგიერთ არაპირდაპირ ცდებს ერის გადგვარებისა, ახალი დამბყრობელი უარს ამბობს ძველ ა ს ი მ ი ლ ი ა ც ი ი ს პოლიტიკაზედ. ბოლო ფორმალურად სცნობს დაბყრობილ ერთა „დამოუკიდებლობას“.... ქართველი ერი ელის მტრის უღელს მოცილებას რომ აღსდგეს როგორც ერთი მონოლიტური ერთეული და გახდეს მზრუნველი საკუთარი ბედისა.

პლ. მანველიშვილი

პარიზი 1954 წელი.

Impr. de Navarre, 11, rue des Cordellères, Paris.
